№ 11 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 18

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 18 № 11

Տարեկան գինը 10 րուբլի. Կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գինն է խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆոն № 253.

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆոն № 253.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆՈՐ ԵԿՈՂ 1906 ԹՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի: Յունվարի 1-ից մինչև 1 յուլիսի 4 րուբլի:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բարսթնսկայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն): Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից:

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ" իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԵՐՈՒՄԻԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԳՈՒԼԱՋԵԱՆՑԻ

ատամնաբուժական խանութը դեկտեմբերի 1-ից 1905 թւի ՓՈԽԱԴՐՎԱԾ Է Ա. Մանթաշեանցի նոր շինութիւնը, որ գտնվում է հին ծածկած բազարխանայի կից: 9—10

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Շարժառիթներ. Վերջին տեղեկութիւններ. Դէպքերը Վրաստանում. Ընդհարումներ Զանգեզուրում. Մամուլ. Նամակ Վերին-Ագուլիսից. Անկերելի յանցանք. Վրաց մամուլից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. Ռուսաստանեան տեղեկութիւններ. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Պէտք է բաժանել:

ՇԱՐԺԱՌԻԹՆԵՐ

I

Մենք մի շարք յօդուածներում քննութեան ենթարկեցինք այն առարկութիւնները, որոնք հանդէս էին բերված բացատրելու հայ-թուրքական ընդհարումների շարժառիթները:

Այդ առարկութիւնները շատ են թւով, բայց շատ թոյլ և երբեմն իրանց բնաւորութեամբ:

Մենք դարձեալ շատ առիթներ կունենանք նրանց մասին խօսելու մի քանի անգամ: Իսկ ամենամեծ առիթը, այն հարցադրութիւնն է, որ պէտք է առիթ ունենայ Փոխարքայի խորհրդի նիստում հայ և մահմեդական ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ:

Յօսել հայերի շարժառիթների մասին բոլորովին աւելորդ է, որովհետև հայերը երբեք իրանց ծրագրերի մէջ չեն ունեցել ձգտում թուրքերի հետ որ և է սուր, արիւնահեղ պատերազմական ընդհարում առաջ բերելու:

Ուրեմն և ինքնուրոյն շարժառիթ կարող չէր տեղի ունենալ հայերի կողմից:

Եւ արդարև հայերը բոլորովին շուարած մնացին, երբ լսեցին Բագուի թուրքերի սկսած կատորածի մասին:

Սկզբում ոչ ոք չէր հաւատում հեռագիրներին և եկած դէպքին տալիս էին չափազանց մասնաւոր, չափազանց բացառիկ մի նշանակութիւն:

Եւ հասկանալի է, թէ ինչու հայերը հաւատացած էին, որ Բագուի դէպքը կը սահմանափակվի Բագուով և ոչ մի արձագանք չի գտնի ուրիշ տեղերում:

Կային նոյն իսկ տարիներ, որ Բագուի դէպքը, իբրև մի բացառիկ երեւոյթ, իբր չափազանց անմիտ և անհեթեթ էութեամբ, կարող է նոյն իսկ մի խրատական դաս լինել հայերի և թուրքերի համար՝ հեռացնելու ամեն մի գժտութիւն հարևանների մէջ և հաստատելու ազգերի համերաշխութեան սկզբունքը կեանքի մէջ: Միջոցը բացառական էր և ոչ ցանկալի, բայց թւում էր, որ եթէ մի անգամ նա երեւան էր եկել, պէտք է գոնէ նպաստէր գրական մի մեծ հետեւանքի համար:

Բայց ինչպէս մենք գիտենք, մեր իրականութիւնը չափազանց աղէտալի եղաւ և Բագուի դէպքերը կրկնվեցին մեր երկրի ուրիշ տեղերում և աւելի ևս մեծ չափերով:

Հայերը նախ ընկճվեցին և բազմաթիւ կորուստներ տվին, բայց յետոյ, տեսնելով որ ոչ մի կողմից օգնութիւն չը կայ, սկսեցին կազմակերպել դիմադրութեան և ինքնապաշտպանութեան գործերը, բայց անհրաժեշտութիւն դարձած գործը:

Իսկ երբ և հասարակ դիմադրութիւնը չը կանգնեցրեց յարձակվող թուրքերին, այն ժամանակ ընդարձակվեց ինքնապաշտպանութեան գործը, հայերը տեղ տեղ թոյլ տուին յարձակողական գործեր կատարել, որոնք նպատակ ունէին կանխել թուրք յարձակվողների ոյժերը:

Ուրեմն, եթէ հայերը ունեցել են մի շարժառիթ ընդհարումների ժամանակ դա միայն ինքնապաշտպանութեան շարժառիթն է եղել: Դրանից աւելի և դրանից դուրս չէ եղել ոչ մի ուրիշ շարժառիթ:

Մեզ կարող են հարց տալ, միթէ հայերը չունեին դժգոհութեան առիթներ իրանց թուրք հարևաններից, միթէ հայերը բաւական են եղել թուրքերից և բոլոր ժամանակի ապրել են իբրև մտերիմներ:

Ոչ: Հայերը շատ անգամ և շատ առիթներ են ունեցել այս ու այն դէպքում դժգոհ լինել թուրքերից, բայց այդ դժգոհութիւնը ամենևին չէ մղել դիմելու զէնքի և յարուցանելու ընդհանուր կռիւ բոլոր թուրքերի դէմ:

Հայերը կարող են դժգոհութիւն ունենալ և մեր երկրի միւս ազգութիւններից, բայց նրանք ամենևին տրամադրութիւն չունեն սրով, կրակով և աւերով հաշիւներ տեսնել իրանց հարևանների հետ և մանաւանդ յայտարարել ընդհանուր պատերազմ ամբողջ ազգերի դէմ:

Նոյն կերպ էլ նրանք նայել են և թուրքերի վրա:

Կային աւելին, շատ տեղերում հայերի և թուրքերի յարաբերութիւնները եղել են նոյն իսկ շատ բարեկամական, փոխադարձ յարգանքների վրա հաստատված և աւելի լաւ, քան ուրիշ հարևանների յետ ունեցած յարաբերութիւնները:

Թուրքերը ամենևին բացառութիւն չեն կազմել այդ կէտում:

Դրան ապացոյց է և այն հանգամանքը, որ սիւննի թուրքերը, որոնք նոյնքան են շփվել և շփվում հայերի հետ, որքան և շիա թուրքերը, շարունակում են մինչև այժմ մնալ հայերի հետ նոյն յարաբերութիւնների մէջ, ինչպէս առաջ և որի մէջ գտնվում էին առաջ նաև շիաները:

Եւ հայերը սկզբում նոյն իսկ չը գիտէին, թէ ներկայ թուրքական շարժումը միայն շիաների կողմից է և թէ սիւննիները ձեռնպահ են մնացել ու հայերի հետ շարունակում են նախկին բարեկամական յարաբերութիւնները:

Հայերը այդ չը գիտէին և իմացան շատ ուշ: Եւ ինչպէս իմանային, երբ շիաների հետ ընդհարումը բոլորովին անսպասելի էր: Եթէ շիան մեզ անյայտ պատճառով զէնք է բարձրացրել մեր դէմ, նոյն եղանակով կարող էր գործել և սիւննին:

Եւ այդպիսով հայի կողմից սեփական շարժառիթներ չը կային կազմակերպելու արիւնահեղ բախումներ և անմեղ զոհերի դերբզմաններ բանալ իր հարազատների համար:

Ինչ վերաբերում է թուրքական շարժառիթներին, նրանք մինչև այժմ գաղտնիքներ են մնում հրապարակի համար և մենք նրանց մասին գաղափար ենք կազմում միայն նրանց հասարակ յայտնութիւններից և ուրիշ աղբիւրների ենթադրութիւններից:

Նրանց մասին միւս անգամ:

Ս. Բալանճար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յունվարի 14-ին Վենետիա Կաթողիկոսը իր անունից և ամսի աւ... թիւ ստացել է Դերբենդից հետևեալ հեռագիրը. «Երկու բարեկամ ազգութիւնների, հայերի ու թուրքերի ներկայացուցիչներս ողջունելով Ձերդ Վեհափառութեան անուանակոչութեան առթիւ, մաղթում ենք Բարձրեալին, որպէսզի նա շնորհի Ձեզ երկար և հանգիստ օրեր և որ խաղաղութիւնը վերահաստատվի հայի և թուրքի մէջ, որը մենք, դերբենդցիներս, սրբութեամբ իրագործում ենք»:

Գործակալ քահ. Սպանդարեանց

Քաղաքագլուխ՝ Հէյդարով

—

Սոյն օրով մի հեռագիր էլ ստացել է Անդրկովկասեան մուֆթին յունվարի 14-ին, Դերբենդից.

«Թուրքերի և հայերի մէջ խաղաղութիւնը և համերաշխութիւնը սրբութեամբ պահպանվում է: Ձերդ Սրբութեան արտայայտելով մեր խորին յարգանքը, թուրք և հայ ազգաբնակութիւնը մեր քաղաքի ջերմ կերպով փափագում է, որ երկու դրացի ազգութիւնների մէջ շուտով վերականգնվի նախկին մտերմութիւնը և եղբայրութիւնը»:

Գործակալ քահ. Սպանդարեանց

Քաղաքագլուխ՝ Հէյդարով

Մուֆթին պատասխանել է դրան. «Իսրտէ ուրախ եմ, որ դերբենդցիների մէջ խաղաղութիւնը սրբութեամբ պահպանվում է: Ցանկանում եմ, որ նա օրինակ լինի միւս կուսակ հարևանների համար: Թող Աստուած պահպանէ խաղաղութիւնը յաւիտեան և մեղմացնէ քարացած սրտերը»:

—

Վեցերորդ քաղաքամասի պրիստաւը զեկուցեց, որ ներկայ յունվարի 16-ին, ցերեկվայ 12 ժամին, Թիֆլիսում մի ինչ որ պայթիւն լսվեց, վախեցած հասարակութիւնը Թուրքի մէյդանից սկսեց փախչել զանազան կողմերը, մեծ մասը փախչում էին Շէյթան-բազարի ուղղութեամբ: Բոլոր մագազինները և խանութները վայրկենապէս փակվեցին, և Շէյթան-բազարում հրացանաձգութիւն սկսվեց, որի ժամանակ վիրաւորվեցին հայ Բաղդասար Վարդանով Մելեքարով և Բորչալուի գաւառի բնակիչ յունահպատակ Մուրադ Սավաօղլի: Նրանք երկուսն էլ տարվեցին Թիֆլիսի գինւորական հիւանդանոցը:

—

Գեներալ Գրեազնովին սպանողը Անդրկովկասեան երկաթուղիների ճուլարանի բանւոր է, Թիֆլիսի նահանգի և գաւառի գիւղացի Արսէնի Պավլով Ջանխաշվիլի, 33 տարեկան: Սպանողի ով լինելը վկայեցին ծնողները, որոնք ապրում են Թիֆլիսում: Վիրաւորված կինն է Բասեա Մօյխէևնա Բլիշաէյն:

—

Քարվանսարա գիւղից բժիշկ Յակոբեանը հեռագրում է յունվարի 17-ին, ցերեկվայ ժամը 3-ին.

«Յունվարի 16-ին թուրքերը նորից յարձակվեցին Թախթիքէնդի վրա. հրաձգութիւնը շարունակվեց մինչև գիշեր, սպանված են տասը թուրքեր. մենք առ այժմ կորուստ չունենք»:

—

Բագուից մեզ հաղորդում են, որ այնտեղ խաղաղութիւն է տիրում: Հայերի և թուրքերի մէջ թէև դեռ չեն հաստատվել բարի յարաբերութիւններ, բայց չը կայ նախկին սուր թշնամութիւնը: Գանձակի և Շուշու դէպքերի ազդեցութեան տակ թուրքերը մի քանի անգամ ժողովվեցին և խորհրդակցեցին, բայց եկան այն եզրակացութեան, որ պէտք է նոր թիւրիմացութիւններ չը սաղմել Բագւում և և նոր բարդութիւններ չառաջացնել, որոնք այնքան թանգ նստեցին Բագուի բոլոր ազգաբնակութեան վրա:

—

Բագուից եկողները պատմում են, որ Բագուի վօկզալում ճանապարհորդներին, նախ քան ճանապարհ ընկնելը, խուզարկում են և զինաթափ անում: Խուզարկում են ոչ միայն հասարակ ճանապարհորդներին, այլ և զինւորականներին: Պատմողը տեսել է, ինչպէս վերցրել են օֆիցէրից երկու բերդան հրացան, նշանակելով օֆիցէրի հասցէն: Իսկ Բալաջարի կայարանում խուզարկութիւն չը կայ, այնպէս որ Ռուսաստանից եկողները ազատ են ստուգանական այցելութիւնից:

—

Մենք յայտնել էինք Գանձակի վերջին դէպքի մասին, որ կարող էր շատ թանգ նստել հայերի վրա: Մենք աչքի առաջ ունէինք այն զրպարտութիւնները, որ բարդել էին հայերի վրա մեղադրելով վերջիններին, որ իբր թէ նրանք հրացան են գցել պահակային վրա: Հայերին աջողվեց ապացուցանել, որ հրացան արձակվել է ոչ թէ հայերի, այլ թուրքերի մասից: Սակայն այստեղ կարևոր է հետևեալ հանգամանքը: Երբ պարզվեց խնդութիւնը և յայտնի եղաւ, որ հրացանաձգութեան հեղինակները թուրքերն են, զինւորականների բարկութիւնը իջաւ և ոչ մի գժբաղդ հետևանք չունեցաւ: Իսկ եթէ հակառակը պատահած լինէր, հայերը պէտք է տուժէին: Ինչով բացատրել այդ անհաւասարութիւնը: Պատժելը թէ ներելը պէտք է հաւասար լինի երկու ազգերի համար էլ:

—

Թիֆլիսի հայերը ամենևին ոչ մի տրամադրութիւն չունեն թուրքերի հետ սուր յարաբերութիւններ ունենալու և ամեն միջոց գործ են դնում թիւրիմացութիւնների առաջն առնելու: Սակայն ինչ որ մի դաս կայ սարքված, որի բնաւորութիւնը բոլորովին անյայտ է մեզ: Ըստ երևոյթին կեղծ զեկուցումներ են տալիս, որ իբր թէ հայերի կողմից պատրաստվում են յարձակումներ: Դա այն զզուելի և սուտ զրպարտութիւններից մէկն է, որոնց օրինակներն մենք տեսել ենք վերջին տարվայ ընթացքում մի քանի անգամ: Իրողութիւնը ցոյց տուեց բոլորովին հակառակը: Թուրքերը յարձակվեցին, սպանեցին մի քանի հոգու, իսկ հայերը ոչ մի այնպիսի քայլ չարին իրանց կողմից, որ տեղիք տար նոյն իսկ ենթադրութիւնների, թէ հայերը ցանկացել են յարձակումներ սարքել:

Ահա դարձեալ մի սուր դէպք, որ բնորոշում է մեր երկրի երևոյթները և հայ-թուրքական յարաբերութիւնների կերպարանափոխութիւնները:

Մի քանի շաբաթ սրանից առաջ շէյխ-ուլ-իսլամը, բոլորովին անհիմն զեկուցումների հիման վրա, դիմել էր Թիֆլիսի քաղաքագլխին գանգատվելով հայերի վրա որ իբր թէ սրանք յարձակվում են Օրթաճալի շրջանում թուրքերի վրա, և նրանց նեղում: Քննութիւնը ցոյց տուեց, որ հայերին վերագրված արարքները բոլորովին չինծու էին: Լաւ է, որ այդ անգամ պարզվեց ճշմարտութիւնը և խնդիրը մերկացվեց: Բայց այժմ, ինչպէս երևում է, ուրիշ ճանապարհներով գործում են դարձեալ խնդիրներ և ով գիտէ ինչպիսի հրէշաւոր խնդիրներ:

Մենք լսել ենք, որ զրպարտութիւններ կան հայերի վրա, բայց թէ ում կողմից և ինչպիսի զրպարտութիւններ, չը գիտենք մանրամասնօրէն:

Ցամենայն դէպս հայերը պարտաւոր են հրաւիրել վարչական հաստատութիւնների ուշադրութիւնը թուրքերի կատարած վերջին յարձակումների վրա: Հայերը յարձակումներին չեն պատասխանել յարձակումներով: Իսկ մեզ յայտնի է, որ նրանք նոյն իսկ ստանձնել են հանգստացնող և խաղաղացնող մի դեր իրանց վրա:

—

Կարսի զինւորական նահանգապետից ստացված պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ յունվարի 11-ին, Կարսի շրջանում ամեն ինչ հանգիստ էր: Տրնծուեն գործակալական հեռագիրների մէջ յունվարի 7-ից եկած այն տեղեկութիւնները, որ իբր թէ մահմեդական շարժումն է սկսվել Կարսի շրջանում: Կարսի շրջանի մահմեդական ազգաբնակութեան միջև ներկայումս որ և է շարժում գոյութիւն չունի ուրիշ ազգութիւնների դէմ:

—

Նէլի, յունվարի 16-ին, առաւօտեան 7 ժամ 10 րոպէին Սանահնի կայարանի մօտ գնացքի խորտակում տեղի ունեցաւ, որի ժամանակ երեք վագոն ջարդվեցին: Սպանվեց Շուլավէր գիւղի բնակիչ Մինաս Մկրտչեան Ազաբալեան, կարբվեց նոյն գիւղի բնակիչ Ալեքսի Սօղօմոնովը ոտը և վիրաւորվեց գիւղից Ակոպով: Գնացքների երթեւեկութիւնը ընդհատված չէ:

—

Շուշուց ստացանք յունվարի 17-ին, 4 ժամ 5 րոպէին Կովկասի Փոխարքային ուղարկված հետևեալ հեռագրի պատճէնը:

«Մեր Արգամին գիւղը չորս անգամ ենթարկվել է թուրքերի յարձակմանը և աւերման: Օգոստոսին կողոպտեցին գործարանները, հրդեհեցին ցանկապատերը, կոտորելով մօտ 160 դէսեատին մրգաւէտ այգիներ: Սեպտեմբերին հրդեհեցին գիւղը, գուլթանը, ցորենի խուրձերը: Հոկտեմբերին քշեցին տաւարը, սպանելով երկու տղամարդ: Յունվարի 6-ին, 10,000-ից աւելի թուրքեր հաւաքվելով շրջապատեցին մեր գիւղը, ամեն ինչ այրեցին, սպանեցին 11 տղամարդ, 2 կին, վիրաւորեցին 28 հոգի: Մեր գիւղը շրջապատված է թուրք ազգաբնակութիւններով, այդ պատճառով հնար չունեցանք ցանքս անել, առժամանք ենք այժմ, իսկ ապագայում նախատեսնվում է սովամահ, որի մասին մի քանի անգամ խնդիրք է տուած եղել նահանգապետ Տակայշվիլուն, բայց անհետևանք է մնացել: Ավերելով, Ձեր պայծառափայլութիւնից խնդրում ենք Արգամինի պաշտպանութիւնը, որպէս զի սով չը քաշենք»:

Հաւատարմատար Սարեհվ

—

Նախիջ., 11 յունվարի.

Հայ-թուրքական աղետալի մեզ մօտ դեռ ոչ մի արձագանք չէ ունեցել, շնորհիւ նրան, որ մեր քաղաքի թուրք ազգաբնակութեան հնչող մասը կազմում են սիւննիները, որոնք մինչև հիմա ոչ մի առնչութիւն չեն ունեցել շարունակւող կատորածների հետ:

Երբ սրանից երկու ամիս առաջ Արեշի գաւառի Մազրզու և միւս գիւղերը ենթարկվեցին թուրք հրոսակների աւերումին, այդ գիւղերի կենդանի մնացած բնակիչները ապաւինեցին Ղայաբաշի գիւղը: Իսկոյն մեր քաղաքում տեղիս յաջորդ Անդրոնեանի եռանդուն նախաձեռնութեամբ կազմվեց մի յանձնաժողով, որը հանգամանութեամբ ըստ կարելոյն թեթևացրեց աղէտից փախածների զրութիւնը, հասցնելով նրանց շորեղէն, նաւթ, փող, վառարաններ և այլն: Այժմ բաժանեցին նրանց հարևան գիւղերում ապրելու, որով տասն ուերիչ գաղթականութեան առաջը. դարնան մտադիր են մեր գաւառում դրանց համար հիմնել մի առանձին գիւղ:

Յիշեալ աղէտից յետոյ ցաւալի մեզ մօտ զրութիւնը բաւականին լարված էր, շնորհիւ մի քանի պրովոկատոր ֆիլիստրների, որոնք մեզ մօտ էլ, ինչպէս և ամեն տեղ ձգտում են պղտոր ջրում ձուկ որսալ: Պատում են լուրեր, իբրև մեր շրջանն է անցել յայտնի աւազակ Դալի-Ալին և մեր գաւառի թուրք գիւղերից հրոսակախումբ է պատրաստում քաղաքի և Ղայաբաշու վրա յարձակվելու, որտեղ ինքնապաշտպանութիւնը հիանալի կազմակերպված է: Բայց սիւննիների պատուաւոր ներկայացուցիչները, որոնք շիաներից համարեա թէ անջատված համերաշխ գործում են հայերի հետ, ամեն կերպ հաւատացնում են, որ մեզ մօտ երբեք չեն թոյլ տայ, որ կոտորած առաջանայ:

Չը նայած դրան՝ դարձեալ անգործ չեն մնում մաութ ուժերը: Մեզ մօտ կազմակերպված էր 40 մարդուց մի պահակախումբ՝ մեզ մօտ յայտնի Ֆաթուլլա-բէկի ղեկավարութեան ներքոյ, որը 15 օրվայ ընթացքում վերջ տուեց քաղաքի շրջակայքում գործող աւազակային խմբերին: 10 օր սրանից առաջ Ֆաթուլլա-բէկը երեկոյեան ժամի 8-ին սպանվեց իր մի պահակի հետ գաւառապետի տանից դուրս գալիս. ասում են՝ սպանել են աւազակները շիաներից կաշառված լինելով: Սպանութիւնից յետոյ ուղղակի անհնարին է դարձել դուրս գալ քաղաքից:

Երկու ամիս է, որ Ջուլֆայի խճուղին փակ է հայերի համար: Իսկ Ջաքաթալայի ճանապարհում աւազակները խիրաքանչիւր վերստի վրա խուզարկում են անցնողներին: Անցեալ օրը երկու գիւղացիներից խլեցին մի ձի և ջորի, վրա հասան հայ կարիճները, կրակեցին մի քանի փամփուշտ, որից յետոյ աւազակները թողին և փախան. այդպիսի դէպքեր ամեն օր տեղի են ունենում, որոնց արձանագրելը մեզ շատ հեռուն կը տանէր: Հայերը գաւառապետի յայտնութեամբ գիշերները իրանց թաղում նշանակում են զինված պահակներ. ասում են, նոյնը անում են և թուրքերը: Տեղական ադմինիստրացիան առ այժմ լաւ դիրք է բռնել, ապագայի համար չէ կարելի երաշխաւորել: Հայերի թաղում նշանակված է մի շիա պրիստաւ, որի ազգականը ասում են սպանված է Շուշում, իսկ թուրքերի թաղում—ռուս պրիստաւ: Քաղաքումս կայ բացի միջնական զինւորներից մի եսկադրոն դրագուն: Իսկ Ղայաբաշի գիւղում՝ 33 հետևակ զինւոր:

Գանձակի կոտորածի անակնկալ առաջ գալը բացեց մեր նախիջեւանցիների աչքերը և միշտ բարեկամ ապրելով իրանց հարևանների հետ, կազմ և պատրաստ սպասում են ամեն մի պատահարի: Հասարակական կեանքը, կարելի է ասել, ընթանում է նորմալ կերպով. տեղի են ունենում բաւականին յաճախ երեկոյթներ, որտեղ ներկայ են լինում ադմինիստրացիայի ներկայացուցիչները, և չեն արգելվում ազատ դասախօսութիւններ:

Մարակ

ԴԷՊՔԵՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ

Կվիրիլ, յունվարի 15-ին:

«Այսօր Կվիրիլի մօտ զօրագնդի բոլոր օֆիցէրների և տեղական քաղաքային պաշտօնեաների ներկայութեամբ ընդունեցի Ձօրապանի գաւառի 12 գիւղական համայնքներից եկած պատգամաւորութիւնը, բաղկացած 8000 հոգուց, որոնք հոգևորականութեան և ազնուականութեան առաջնորդութեամբ, Թագաւորի պատկերները բարձր բռնած և բազմաթիւ ազգային դրօշակներով ու սրբազան պատկերներով ինձ ներկայացան. այդ լուռ գլխաբաց բազմութիւնը ամենքի վրա էլ ցնցող պատկեր էր ներկայացնում: Պատգամաւորութեան խնդիրը կարդալուց ու լսելուց յետոյ, նրանք բարձրաձայն յայտնեցին իրանց պատրաստակամութիւնը անխօս կատարելու այն պահանջները, որ ես յայտարարել եմ նահանգի ամբողջ ազգաբնակութեանը: Նրանք ներկայացրին իրանց համախօսականները այդ առթիւ կայացրված՝ վերջ տալու անկարգութիւններին ու խաղաղ պարապմունքները վերսկսել, կառավարչական ու հասարակական բոլոր հաստատութիւնները վերականգնել, մինչև փետրվարի 1-ը ներկայացնել պետական գանձարանին բոլոր պետական և զեմսկի տուրքերը, վերադարձնել կողոպտած զէնքերը և փամփուշտները, անմիջապէս գնալ զինւորական ծառայութեան, կալուածատէրերին բնաւորութիւն տալ վճարելով իրանց բաժին տուրքերը, ազգաբնակութիւնը զգաստ պարագլուխներին և փախստական զինւորներին յանձնել իշխանութեան ձեռքը, վերադարձնել պետական հաստատութիւններից և մասնաւոր սեփականատէրերից յափշտակած դրամները և կայքը: Դրանից յետոյ հոգևորականութիւնը երդուեցրեց ժողովրդին միալ հաւատարիմ հպատակ Թագաւորին:

Զինւորական երաժշտական խումբը նուագեց ազգային օրհներգը «ուռա»-ների թնդիւններով: Իսկ ես խօստացայ այս բոլորի մասին տեղեկացնել Ձերդ պայծառափայլութեան: Փառք Աստուծոյ, գործերը ընթանում են աւելի լաւ քան սպասում էի»:

Ալիխանով

—

Քութայիսից հեռագրում են.

«Քութայիսի նահանգում Հաջամէթիկվիրիլին այրված ամայութիւն են ներկայացնում: Քութայիսի կալանաւորութիւնները շարունակվում են: Մի մեծ զօրամաս ուղարկված է Ջիատուրի, որտեղ կենտրոնացել են յեղափոխականները: Գեներալ Ալիխանովը հեռագիրներ է ուղարկել իշխանութեան պաշտօնեաներին ու առաջարկել կալանաւորել Քութայիսից փախած յեղափոխականներին: Անդրկովկասեան գծի վրա երկաթուղային հաղորդակցութիւնը թէև վերսկսված է, բայց դեռ ևս անկանոն է»:

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐՈՒՄ

Դեկտեմբերի 31-ին

Բայրնդուրի կռւից յետոյ, թեթև և հաս ու կտոր դէպքերը եթէ չը հաշուենք, վերջին ընդհարումով Զիւզիւմուշի և Սիսիանու մեծ կռիւները և աւերածութիւններն եղան:

Զիւզիւմուշն (ներքին և վերին) երկու մասի բաժանված թուրքական գիւղ է՝ մօտ Տեղ, Կուրնձոր և Խնձորեսկ գիւղերին: Ընդհարման պատճառը թուրքերն են լինում: Նրանք յարձակվում են Տեղ գիւղացի մի երիտասարդ չոբանի վրա, որը իր սեպհական ջրաղացի շուրջը, իր ոչխարի սիւրուն (հօտը) էր արածացնում: Թուրքերին աջողվում է քշել ամբողջ հօտը չոբանի հետ միասին և Զիւզիւմուշ տանել: Երբ դէպքի մասին լուր է տարածվում վերոյիշեալ երեք հայկական գիւղերում, երիտասարդները օգնութեան են հասնում նախօրօք կռուի դիրք բռնած զինւորներին և պահանջում են ամբողջ հօտը և չոբանը յետ դարձնել: Սակայն թուրքերը ոչ մի սպառնալիքի չը նայելով, չեն կատարում խմբի պահանջը:

Հայերը սկսում են դիրքերից կրակ բացել. փոքր և թոյլ դիմադրութիւնից յետոյ ամբողջ գիւղացիք թողնում փախչում են մօտիկ Մազմազաք գիւղը և գիւղի գլխին թողնում են մի կռւող խումբ. սակայն նրանք էլ չեն կարողանում հայկական խմբի շեշտակի հարուածների դէմ կենալ, ուստի թողնում և փախչում են, գիւղը հայ թալանողների խնամքին թողնելով: Մերոնք այստեղ ևս գործ են ածում հայի անուան և պատուին ոչ յատուկ ալանթալանի սովալի ձև: Տներում, բացի պատերից, ոչինչ չէ մնացել:

Հայերից սպանված է մէկը. թուրքերից սպանվածների թիւը յայտնի չէ, իսկ ազատվածները ապաւինել են Մազմազաք մօտիկ թուրքական գիւղում:

Հաստատ աղբիւրներից իմացանք, որ հայ չոբանին պահել են թուրքերը մինչև կռուի չորրորդ օրը. իսկ յետոյ յայտնի չէ թէ ինչ են արել: Այլ և արօտ մարդկանցից լսում ենք, որ Զիւզիւմուշի թուրքերը անչափ զղջացած են իրանց արած յարձակման վրա:

Աւելի մեծ կորուստ տուեց երկու կռւող կողմերին էլ Սիսիանու կռիւը:

Առաջին յարձակումը եղաւ Սիսիան թրքական գիւղի վրա, որ բաղկացած է մօտ 200 տնից. ազատվածները փախուստ են դիմում. սպանվածների թիւը անյայտ է: Այդտեղ կռւում էր Բեևին:

Դեկտեմբերի 25-ին պաշարվեցին Աղասնի և Վաղասնի թրքական գիւղերը: Առաջինը բաղկացած է 150 տնից, իսկ երկրորդը աւելի շատ և իր դիրքով յայտնի ամրութիւն է Սիսիանում: Աղասնիի կռւում մինչ հայերը գիւղի երկու ամուր դիրքերը առած գիւղն էին թափվել, երրորդ դիրքի կողմից, որ տանում է դէպի ընդարձակ բաց դաշտը, յանկարծակի վրա են հասնում հարիւրաւոր թուրքեր Շաքի մեծ գիւղից և Հաջիխանլուի կողմից հաւաքված և ընդհանուր գրոհով դէպի հայերի դիրքն են դիմում, առանց մտածելու, որ իրանք մեծ կորուստներ են ունենալու: Թուրքերը շատ զոհեր տալով, դէպի խիզախ կռւող հայ փոքրաթիւ խումբն են դիմում, կոտորելով մինչև դիրքն են հասնում և հայերին էլ այնտեղ, դիրքերում սպանում: Աղասնիի կռւում նահատակվեց և մեր ամենից սիրելի ընկեր Ստեփանը: Ստեփանի անակնկալ և յանկարծակի մահը մեր բոլոր գիւղացիներին սուգ ու կսկիծ բերեց: Թէ իրօք այդպիսի ամուր երիտասարդի նահատակվելը որքան մեծ կորուստ էր, այդ Գորիսում յունվարի 1-ին կատարած հոգեհանգիստին յայտնի եղաւ: Զանգեզուրի յեղափոխական պատմութեան մէջ Ստեփանը կը մնայ ընդ միշտ գլուխ անկիւն, իբրև առաջին սերմնացան գաղափարի, մաքի և իբրև անձնազոհ պաշտպան ժողովրդի:

Ազատնիի կռուից յետոյ Դարաչաս գիւղում ապրող Թուրքերի (60 տ.) և հայերի ընդհանուր ժողով եղաւ: Հայեր կան այդ գիւղում մօտ 80 տուն: Ժողովի նախաձեռնողը Թուրքերն էին, որոնք Ազատնիի կռիւը տեսնելով, պէտք է ժողովում դաշն և միաբանութիւն հաստատէին միասին ապրող հայ և Թուրք ժողովրդի մէջ: Ժողովատեղին մի մեծ տուն էր, ուր ներկայ էր հայերի կողմից ծերունի Տէր Մկրտիչ քահանան, մի հայ երիտասարդի հետ միասին: Թուրքերը ժողովի էին հաւաքուել գրեթէ զինված, իսկ հայերը ոչինչ զէնք չունէին վրաները: Դրսի հայերը դիտելով Թուրքերի բոլոր շարժումը և զինված ժողովի գնալը, կասկածում են ժողովի նպատակի համար: Նոյն այդ րոպէին ժողովատեղիի մօտ մի պայթիւն է լսւում, մի Թուրք խփում մի հայ հարս է սպանում, որի մօտ կանգնած հայ երիտասարդն էլ Թուրքին է սպանում. խռարանցումն է սկսւում: Ամբողջ գիւղը տակն ու վրա է լինում: Թուրքերը ժողովարանի դուռը փակում են, հայ քահանան էլ իրանց մօտ պահում, որպէս զի դրսի հայերը իրանց չը փախեն, իսկ քահանայի հետ եկած երիտասարդին աջողւում է գաղտնի դուրս ենել ժողովարանից:

Թուրքերը և հայերը զինւում են իրար դէմ: Լուրը հասնում է մօտիկ Լծեն հայ գիւղը: Նրանք ամեն ինչ թողնում և Դարաչաս են հասնում, ուր արդէն կոտորածը սկսած էր:

Ժողովարանը դեռ փակ է լինում այդ միջոցին, ուր բազմաթիւ Թուրքերի մէջ լինում է և հայ քահանան: Ամբողջ տունը իր բովանդակ մարդկանցով փչացվում է, քահանան էլ հետը: Ոմանք ասում են, որ իբր թէ Թուրքերը իրանց գլխի գալիքը նախազգալով՝ Տէր-Մկրտչին կտրատել էին մինչև իրանց սպանուիլը: Դարաչասում Թուրքերը խոշոր կորուստ են կրում: Գիւղը մաքրւում է Թուրքից:

Դեկտեմբերի 27-ին յարձակում եղաւ և Քիւրդտար (30-40 տ.) գիւղի վրա: Սրանցից միայն մի քանիսը սպանվեցան կռուի բռնված ժամանակ, իսկ բոլորը փախան Վաղաանի ամուր գիւղը: Այլ և՝ լսեցինք, որ Զարուզի Թուրքերը դեկտ. (29-30-ը) յարձակում են գործել, այն էլ շատ մեծ ուժով, Ղարաղըշլաղ գիւղի վրա և մեծ դիմադրութեան հանդիպելով՝ ամօթալի նահանջով փախուստի են դիմել: Նա և ասում են, որ Զարուզի ձորում մի խումբ Թուրքեր կազակների (50 հոգուց բաղկացած, խմբին դէմ են եկել, որոնցից կազակների միանուագ խփելուց սպանված են 18 հոգի: Այլ և լսեցինք որ մեզ մօտ որոշ մթնոլորդում յարգի ու պատւի արժանացած Թուրք պրիստաւ Բահրամ-բէգը թողել է իր պաշտօնը և կռւող խմբերի մէջ է մտել:

Վերոյիշեալ բոլոր դէպքերից յետոյ այս ևս ունինք ասելու, որ նորերս Սուլթանօֆները (Խըլիլ-բէգ իր նման աւազակներով միասին) կրկին ձեռք են պարզել հաշտութեան անունով: Թուրքերի և հայերի կողմից փոխադարձ գրութիւններ են ուղարկված, որոնք լիքն էին ի հարկէ հաշտութիւն և միայն հաշտութիւն ցանկացող և վերականգնող բոլոր գեղեցիկ բառերով:

Հայերը պատրաստ են և ուրախ այս նոր հաշտութեան համար, միայն թէ անչափ հիւրասիրութիւն սիրող նահանգապետ Տակայշվիլու օրով կապած հաշտութեան պէս չը լինի, երբ «հաշտութիւն, եղբայրներ, հաշտութիւն» միաբերան գոռում, գոչում էին Թիւրք բէգերը և յետոյ տուն դառնում, զէնք վերցնում, քօլի, քարի տակ դարան մտնում, հայ որսալու:

Զանգեզուրում խաղաղութիւն կարելի է հաստատել, միմիայն մի քանի կտրական և խիստ պատիժներ տալուց յետոյ, այլ կերպ հնար չը կայ:

Սաղանդարեան

ՄԱՄՈՒԼ

Յայտնի է, որ սօցիալ-դեմօկրատները համարում են սահմանադրական-դեմօկրատներին իբրև բուրժուական կուսակցութիւն և աշխատում են շատ տեղ ցոյց տալ նրանց իբրև ժողովրդի թշնամիներ: Միւս կողմից—ասում է «Рус. Вѣд.» լրագիրը—պահպանողականները սաստիկ ագիտացիա են անում սահմանադրական-դեմօկրատների դէմ բոլորովին ուրիշ տեսակէտից և հաշուից դրդված, անուանելով նրանց ուղղակի յեղափոխականներ և ագիտատորներ:

«Յեղափոխականները, ասում է «Кіевлянинъ» լրագիրը, որոնք այնքան երկար ժամանակ յիմարացրել էին ամբողջ Ռուսաստանը «քաղաքային և զեմստվային գործիչների ժողովի» անունով, վերջապէս ստիպվեցին պատռել դիմակը և հաւաքվեցին այժմ «սահմանադրական-դեմօկրատների» անունով: Բայց չէ որ այդ էլ խաբէութիւն է. «սահմանադրական» բառը այստեղ միայն փայլի համար է, իբրև թզենու տերև և նրան կարելի է փոխարինել «յեղափոխական» անունով:» Միւս կողմից սահմանադրական-դեմօկրատները կալանաւորվում են և նստած են բանտերում: Եւ միթէ այդպիսի պարագաներում, կարելի է թոյլ տալ իրան ասել, թէ սահմանադրական-դեմօկրատները ժողովրդի թշնամիներ են:

*

Պետերբուրգից ստացված լրագիրները՝ յունվարի 9—13, բազմաթիւ յօդուածներ և տեղեկութիւններ են նուիրում, 1905 թ. յունվարի 9-ի դէպքերին, նրա առաջին տարեդարձի առիթով: Այդ յօդուածները շեշտում են յունվարի 9-ի դէպքի ամբողջ Ռուսաստանի համար ունեցած անհուն նշանակութիւնը: Շատ լրագիրներ միաժամանակ մի և նոյն միտքն են յայտնում, թէ մինչև յունվարի 9-ը չը կար յայտնի պառակտում կառավարութեան և բանւորական մասսաների մէջ, բայց այդ օրվայ դէպքերը դրդեցին բանւորներին դէպի այնպիսի գործողութիւններ, որոնցով հռչակվեց ամբողջ 1905 տարին:

«Молва» լրագիրը ասում է, որ յունվարի 9-ին «կառավարիչ շրջանները» ոչ միայն գնդակահարեցին ժողովրդի դաւանիրներին, այլ և սպանեցին ժողովրդական հաւատը՝ ժողովրդական պահանջների խաղաղ լուծման մասին:

«Слово» լրագիրը ամբողջ երկու յօդուած է նուիրել վշտալի դէպքի յիշատակին, ապացուցելով, որ յունվարի 9-ի ցոյցը կատարելապէս խաղաղ բնաւորութիւն ունէր և բողոքելով, որ այդ օրը կոչում են «սև օր»:

«Դա սև օր էր—ասում է լրագիրը—կառավարութեան համար, մեր ինտելլիգենցիայի մեծ մասի համար դա—փայլուն օր էր, որովհետև բանւորները այդ օրը գնացին ձեռք բերել ազատութիւն ռուս ժողովրդի համար իրանց կրծքով... Եւ ձեռք բերին, փոխել Պետերբուրգի փողոցները իրանց լուսաւոր մարտնչողների դիակներով: Պէտք է ասել ճշմարտութիւնը: Յունվարի 9-ի օրը սերտ կերպով կապված է հոկտեմբերի 17-ի օրի հետ: Իսկ յունվարի 9-ը—միայն բանւորների ձեռքի գործն է, որոնց ղեկավարն էր նախկին քահանայ Գապօնը:»

«Русск. Вѣд.» լրագիրը ասում է.

«Այսօր—առաջին տարեդարձն է մի դէպքի, որ նոր դարագլուխ բացեց Ռուսաստանի քաղաքական պատմութեան մէջ:

Երբ, շատ տասնեակ տարիների ընթացքում, ռուսական ինտելլիգենցիայի ներկայացուցիչները ապարդիւն կերպով փորձեցին խախտել ստրկական-բիւրօկրատական ռեժիմը, զոհելով բազմաթիւ զոհերով իրանց ձգտումները՝ զարթնացնել քաղաքական ինքնագիտակցութիւնը ռուսաց հասարակութեան մէջ, մի տարի սրանից առաջ առաջին անգամ այդ ինքնագիտակցութիւնը յայտնվեց Պետերբուրգի բանւորական մասսաների մէջ: Յունվարի 9-ին Պետերբուրգի բանւորական դասակարգի բազմաթիւ ներկայացուցիչները հանդէս եկան խաղաղ ցոյցով, որի նպատակն էր—բարձրաձայն արտայայտել ոչ միայն իրանց պրոֆէսիոնալ պահանջները, այլ և ընդհանուր քաղաքական պահանջներ: Նրանց չը լսեցին. մայրաքաղաքի փողոցները թաթախվեցին արիւնով և տեղի ունեցաւ մի գործ, որի լուրերից սոսկաց Ռուսաստանը և ապուշ կտրեց ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը:»

*

Նորերս, Բերլինում կայացան բազմաթիւ ցոյցեր և միտինգներ, որ կազմակերպեցին գերմանական սօցիալիստները՝ բողոքելու համար Ռուսաստանում կատարվող խստութիւնների դէմ: Այդ ցոյցերը և միտինգները ինչպէս հաղորդեցին հեռագիրները, անցան հանգիստ և խաղաղ, կուսակցութիւնը զգոյշ և զգաստ պահեց իրան, ոստիկանութիւնը չը միջամտեց, թէև շատ տեղերում պատրաստ կային զօրքեր, և միտինգները անցան առանց որ և է խռովութեան և առանց մի կաթիլ ժողովրդական արիւն թափելու:

Միւս կողմից Մոսկվայում գումարված սահմանադրական - դեմօկրատական կուսակցութեան ժողովը յունվարի 6-ին գրեթէ միաձայն որոշեց մասնակցել Պետական Դումայի ընտրութիւններին: Այդ իրողութիւնները, ինչպէս և այն հանգամանքը, որ Անգլիայում պարլամենտի ընտրութիւնների ժամանակ բանւորական կուսակցութեան թեկնածուները աջողութիւն ունեցան և նոյն իսկ նրանցից մինը ընտրվեց մինիստր, առիթ են տալիս անգլիական «Թայմս», «Տրիբունա» և «Դեյլի Թելեգրաֆ» լրագիրներին ասել հետևեալը.

«Գերմանական սօցիալիստների ցոյցի խաղաղ բնաւորութիւնը, բանւորական կուսակցութեան կանդիդատների աջողութիւնը անգլիական ընտրութիւնների ժամանակ և ռուսաց սօցիալ-դեմօկրատների վճիռը՝ մասնակցել Պետական Դումայի ընտրութիւններին համոզում են մեզ, որ յեղափոխութեան արիւնալի օրերը անցան և այժմ ամենքը գիտակցում են, թէ հասարակական կարգը կարող է աւելի շատ կատարելագործվել աջող ռեֆորմներով, որոնք կը մտցվեն սահմանադրական ճանապարհով, քան բռնութեան ապօրինութեան միջոցով: Նոյն իսկ պրոգրէսիստները գտնում են, որ ձայնատուութիւնը աւելի քիչ վտանգաւոր է և աւելի շատ իրական, քան բարրիկադները: Ցոյցերը Բերլինում, որոնց ժամանակ կարգի խանգարումն չեղաւ, յաղթանակ են սօցիալիզմի համար:»

*

«Русск. Слово» թերթը խօսելով Պետական Դումայի ընտրութիւնների մասին, ի միջի այլոց յայտնում է թէ զանազան կուսակցութիւններից որոնք աւելի աջողութիւն կունենան:

Մեր քաղաքական կուսակցութիւնների ծայրանից ձախակողմում կանգնած են սօցիալիստ յեղափոխականները և սօցիալ-դեմօկրատները: Այդ երկուսը ամենալաւ կազմակերպված քաղաքական կուսակցութիւններն են, կուսակցական կարգապահութեան աւելի խիստ արտայայտված զգացմունքով:

Չը նայելով դրան, նրանք աւելի քիչ հաւանականութիւն ունեն Դումայի համար ընտրվելու քան թէ մի ուրիշ կուսակցութիւն: Նրանց ընտրողների մեծամասնութիւնը, ի հարկէ, բանւորներ են: Իսկ ինչպէս մենք մատնացոյց արինք ընտրողական նոր օրէնքի առթիւ գրած մեր յօդուածում, վերջիններս ընտրութիւնների վրա հնարաւորութիւնից զրկված են ազդելու: Ինչ վերաբերում է գիւղացիներին,—կարելի էր սպասել, որ այդ կուսակցութիւններին ձայն տան գիւղական բանւորները (բատրակները): Բայց նրանք բոլորովին զրկված են ընտրողական իրաւունքներից, որը վերապահված է, սեփականութեան ինստիտուտի պահպանելուն շահագրգռված բուրժուական գիւղացիներին, որոնք թշնամաբար են տրամադրված դէպի սօցիալիզմը: Կուսակցութեան ընտրողների վերջին կատեգորիան—ինտելլիգենտ պրոլետարիատը—ընդհանուր առմամբ նոյնպէս զրկված է ընտրողական իրաւունքներից: Ուրեմն երկու կուսակցութիւններն էլ համարեա զուրկ են յաջողութիւն ունենալու հաւանականութիւնից:

ՆԱՄԱԿ ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Յունվարի 10-ին.

Վերջապէս պօստը ստացվեց, թէև զուրկ որ և է մխիթարական լուրից:

Անտանելի էր մեր դրութիւնը: Հեռաւոր մի անկիւնում ընկած, ժայռոտ լեռների մէջ խեղդված, ամսից աւելի բոլորովին կտրված էինք արտաքին աշխարհից, չը գիտէինք, թէ ինչ է կատարվում այնտեղ:

Մեր լեռնոտ Գողթնի վերաբերմամբ, առանց չափազանցութեան կարելի է ասել, թէ պօստն է այն միակ գործօնը, որ նոր, կենդանի մի շունչ է բերում և թարմացնում նրա լճացած մթնոլորտը: Եւ հասկանալի է, թէ ինչու տեղեկութիւնների սիրահար ագուլեցին անհամբեր սրտով պօստին է սպասում, մանաւանդ ներկայ օրերում, երբ իւրաքանչիւր րոպէն իսկ այնքան բազմաբովանդակ է ու հետաքրքիր:

Կարծում էինք, թէ ցուրտ ձմեռվայ սառնամանիքները կը թմրեցնէին Թուրքի եղբայրասպան ոգևորութիւնը, և մեր ուշացած թերթերն այդ աւետիքը կը բերէին մեզ: Սակայն ափսոս. մենք յուսախաբված էինք: Կոյր մոլեռանդութիւնն ու թալանի հմայքը բթացրել, մեռցրել են մարդկային բոլոր ազնիւ զգացմունքները Թուրքի մէջ, որոնցից առանց այն էլ աղքատ էր նա:

Այստեղ մեր հարևան Թուրքերն առ այժմ լուռ և խաղաղ են. երբեմն իսկ հաշտութեան առաջարկներ էլ են անում: Բայց թէ այդ գեղեցիկ քօղի տակ ինչեր են թաքնված, միայն իրանք գիտեն և գուցէ մեկ էլ սատանան:

Խիստ անմխիթար է մեր տնտեսական դրութիւնը: Նոյն իսկ մեծահարուստների և կրեսոսների հայրենիք համարվող Ագուլիսն էլ կամաց-կամաց իջնում է իր փառքից: Եւ այդ շատ բնական է: Չը պէտք է աչքից թողնել այն հանգամանքը, որ զօկը իր կարողութիւնն ու օրական ապրուստը ձեռք է բերում պանդխտութեան գաւազանին յենված՝ շատ անգամ հեռաւոր երկրներ ոտնատակ տալով և մեծ-մեծ ծովեր անցնելով: Իսկ այսօր նա ստիպված է թողնել դրսի գործն ու աշխատանքը—խօսքս բացառութիւնների մասին չէ—և տանը նստել՝ իր ընտանիքի կեանքն ու պատիւը պաշտպանելու համար: Հացի խնդիրը մոռացվեց, տեղի տալով աւելի կարևորին—կեանքի և պատուի խնդրին: Բացի այդ, Թուրքերը ստիպեցին մեզ անհուն գումարներ ծախսել ինքնապաշտպանութեան համար, որովհետև բազմաթիւ օրինակներով ցոյց տուին, որ միայն կոպիտ ոյժը կարող է սանձահարել նրանց և յետ դարձնել այդ խայտառակ ընթացքից:

Դրա վրա աւելացրէք և սոսկալի թանգութիւնը, որ տիրում է այստեղ, որովհետև նախ՝ չը կայ ճանապարհների հաղորդակցութիւն և երկրորդ՝ ոչ ոք տրամադիր չէ իր գործին նուիրվելու, քանի որ չը գիտէ թէ վաղն իրեն ինչ է սպասում:

Եւ այս բոլորի հետևանքն այն է, որ նոյն իսկ «հարուստ» Ագուլիսում շատ ընտանիքներ օրական ցամաք-հացի կարօտ են: Բաւական է յիշել միայն մի փաստ. երեխաները քաղցած են, լալով մօրից հաց են խնդրում, հաց չը կայ: Խեղճ մայրը գժվածի պէս դէս ու դէն է ընկնում և չէ իմանում թէ ինչ պատասխանի: Նա հեկեկում, դառն արցունքներ է թափում, անիծելով իր սև օրը... Եւ իմ տեսածը մեկ կաթիլն է միայն այն ծով թշուառութեան, որ իր մէջ խեղդում է շատ-շատերին...

Հայրենակից պանդուխտ ընկերք, ձեզ եմ դիմում, որովհետև գիտեմ, որ մեր թշուառ քոյրերի ու եղբայրների ցաւը ձեր սրտին մօտ կը լինի: Ձեր քաղցր ծննդավայրի սիրուն մի խնայէք ձեր լումաները: Դրանով միայն կը փարատէք այն մեծ վիշտը, որ կարող է ամպերով ծածկել մեր գեղեցիկ Ագուլիսի գեղեցիկ դէմքը:

Մառ. Բ.

ԱՆՆԵՐԵԼԻ ՅԱՆՑԱՆՔ

Հասարակական կեանքում երբեմն պատահում են յանցաւոր երևոյթներ, որքան և անզօր լինեն սրա է հետևանք առաջ բերելու գործնական կեանքում և որքան նրանք բառ ամենայնի ուշադրութեան արժանի չը լինին, բայց այնուամենայնիւ մարդ չէ կարողանում սառնասիրտ կերպով անցնել դրանց մօտով, առանց որ և է կերպ արտայայտելու իր զզւանքը, առանց զսպել կարողանալու իր նողկանքը՝ նրանց տգեղ կերպարանքի առաջ:

Այդպիսի մի երևոյթ է հանդիսանում պ. Барсегъ-ի «Новое Обозрѣніе» լրագրում (№ 4) «Մշակի» հասցէին ուղղած «վայրահաչութիւնը», ինչպէս շատ լաւ անուանել է նրան պ. Ա. Քալանթար, «Մշակի № 4-ում:

Որև է սուր միտումից դրդված, կամ թէ ապայական անմտութեամբ, անարժան զրպարտութիւններով անուանարկել մի հասարակական օրգան, մեղադրել նրան մի ամենածանր յանցանքի մէջ, որի անխնայ հալածողն է եղել ինքը տասնեակ տարիների ընթացքում,—այո, վայրահաչութիւն է և ամենաստոր տեսակի վայրահաչութիւն: Եւ մենք, որ անձնապէս ոչ մի ինտերես չունինք այդ խնդրում, այլ միայն որպէս մի կողմնակի անձնաւորութիւն և որպէս «Մշակի» ընթերցող, մեր խորին զայրոյթն ու արհամարհանքն ենք յայտնում պ. Барсегъ-ին, որ նա՝ գիտակցաբար, թէ անգիտակցաբար արատաւորում է գրչի ու մամուլի պատիւը, ստորացնում է նրա արժանաւորութիւնը:

Երկու դրացի ազգերի մէջ ծագած թիւրիմացութիւնները պարզելու, զանազան հարցերը վճռելու համար մղված պօլէմիկան, բանակռիւը՝ ինչ ձևերով, ինչ արտայայտութիւններով և մղված լինի նա,—յանցանք է՞ արդեօք: Որքան յայտնի է, «Մշակը» և հայ օրաթերթերն առ հասարակ, որոնց «Нов. Об.»-ի յօդուածագիրը մեղադրում է խուլիգանական արարքների մէջ, միայն այդպիսի պօլէմիկա են ունեցել վրաց թերթերի («Իվեր.» և «Ցն. Փ.») հետ, որոնց նոյնպէս պ. յօդուածագիրը մեղադրում է նոյն յանցանքի մէջ:

Ընդունելով անհատական ինքնուրոյնութեան սկզբունքը, «Մշակն» իր ամբողջ գոյութեան ընթացքում շարունակ անհատ անխախտ է յայտարարել իր գործառնութիւնների մէջ և նրան է միայն պատասխանատու ճանաչել իր գործերին: Եթէ պ. Барсегъ-ը գոնէ մի քիչ ճանաչելիս լինէր «Մշակը», երբեք նա համարձակ չէր գայ «Մշակի հասցէին՝ անհատական յանցանքների համար ամբողջ ազգը պատասխանատուութեան կոչելու անհեթեթ մեղադրանքով, մի բան, որի դէմ «Մշակը» անթիւ անհամար անգամներ բողոքել է բուռն, անդուլ պայքարով:

Հերքելու ոչ մի տեղ չը կայ պ. Бacceгъ-ի ասածների մէջ, քանի որ նա մեղադրում է «Մշակին» որպէս ազգերի մէջ թշնամութիւն սերմանող մի ագիտատորի, առանց գոնէ մի հատիկ փաստ յիշատակելու: Հերքելու տեղ չունի այդ մեղադրանքը, թէկուզ նա վերագրվելիս լինի մի որոշ, յայտնի ժամանակամիջոցի: Միւս կողմից աւելորդ և վիրաւորական է անգամ՝ հաստատելու, որ «Մշակը» իր գոյութեան սկզբից մինչև այժմ միշտ անշեղ հետևել է իր՝ ազգերի համերաշխութեան դաւանանքին և՝ որ այդ ասպարեզում նրա ջանքերը տուել են իրական խոշոր արդիւնքներ: Ո՛չ միայն հայն է սնվել «Մշակի» այդ սկզբունքով, այլ և նա որոշ ազդեցութիւն է ունեցել և՝ մեր դրացի Թուրքերի վրա. շատ դէպքեր են պատահել, որ Թուրք անձնաւորութիւններ խոստովանել են այդ:

Կան ճշմարտութիւններ, որոնց ապացուցանելու կարիքն անգամ ծանր վիրաւորանք է նրա համար: Այդպիսի մի ճշմարտութիւն է և «Մշակի» առաքելական այն կոչումը, որով նա քարոզեց և առաջ տարաւ ազգերի համերաշխութեան գաղափարը Կովկասում: Այդ ասպարեզում «Մշակ»-ը արել է այնքան, որքան չէ արել Կովկասում ուրիշ որ և է հա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԷՏՔ Է ԲԱԺԱՆԵԼ

Ամբողջ Անդրկովկասում տիրող անվերջ արիւնահեղութիւնը դադարեցնելու և հայ-Թուրքական լարված յարաբերութիւնների վերջ տալու համար որոշված է Թիֆլիսում կազմել հայ և Թուրք պատգամաւորների ընդհանուր ժողով: Այդ նպատակով գաւառներում արդէն ընտրվում են ներկայացուցիչներ:

Թէ որքան գործնական նշանակութիւն կունենայ և արդիւնաւէտ կը լինի այդ խառն ժողովը, դա ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան և իսկապէս կախված կը լինի այն արմատական որոշումներից, որոնց կը յանգի այդ խորհուրդը:

Անցեալ 1905 թւի անթիւ փորձերը հայերին համոզեցին մի բանում, որ խաղաղ միջոցներով—Թուրքին հաշտութիւն, սէր, եղբայրութիւն քարոզելով,— նա ոչ մի հետևանքի չը հասաւ. դա աւելի շուտ բացասական, իբր— հայի համար կորստաբեր արդիւնք ունեցաւ: Անթիւ անգամ կրկնվող տխուր փաստերը համոզեցին նրան, որ նա այլ ևս չը պէտք է հաւատայ Թուրքի երդմանը, ազնիւ խօսքին, թախանձանքին, զղջման արտասուքին, քանի որ այդ ամենը միայն կեղծ դուրս եկան և խաբեբայութիւններ:

Ոչ ոք Թուրքերից այս մի տարում ոչ մի տեղ չապացուցեց գործով իր տուած խոստումների անկեղծութիւնը և այդպիսի նենգաւոր խարդախութիւնից բացառութիւն չը կազմեցին Թուրքերի ոչ ազգը և ոչ ինտելլիգենտը, ոչ աղքատը և ոչ հարուստը, ոչ փոքրը և ոչ էլ մեծը... իզուր չէր, որ Կովկասի մամուլը այդպիսի հաշտութիւններին ու համբոյրներին «կոմեդիա» անունով կնքեց:

Այժմ Թիֆլիսում կազմվում է այդպիսի հաշտարար ժողովների ամենամեծը, համազգայինը հայերի և Թուրքերի համար, և եթէ դա էլ պէտք է գնայ այն ուղղութեամբ, ինչպէս մինչև այժմ կատարվել են բոլոր տեղերում եղածները,—այսինքն բաւականանայ միայն բարոյական յորդորներով, խոստումներով ու ճառերով, որոնց անօգուտ լինելն այժմ արդէն ակներև է,—այն ժամանակ, մարգարէ չը պէտք է լինել այժմից իսկ գուշակելու համար, որ դա էլ կանցնի ապարդիւն և այդ ընդհանուր ժողովն էլ կը դառնայ մինչև այժմ եղած «կոմեդիաների—կոմեդիան». իսկ հաւատացողը և հետևապէս սխալվողը, դարձեալ պիտի լինի հայը և նա ինքն էլ խիստ տուժողը իր դիւրահաւատութեան համար, ինչպէս որ եղել է մինչև այժմ ամեն տեղ:

Սակայն դրանից յետոյ էլ սխալվելը, այսինքն Թուրքի խօսքին հաւատալը, հայի համար կը լինի ոչ միայն մի ցաւալի ինքնախաբէութիւն, այլ ուղղակի ինքնասպանութիւն:

Ո՛չ, հայն այժմ այլ ևս իրաւունք չունի խաբվելու:

Այժմ անցնենք ընդհանուր ժողովին:

Ամենից առաջ տարակուսելի է նրա հիմնական նպատակը—«հաշտութիւն հայերի և Թուրքերի մէջ».—դա որքան հաւատալի բան է: Միթէ այս մի տարում Թուրքն իր վայրագութիւններով չը համոզեց մեզ, որ նա ծարաւի է միայն հայի արեանը, նրա կայքին: Արտաքին միջոցներով ոչ մի պրօվօկատոր չէր կարող առաջ բերել ամբողջ Թուրք տարրի մէջ այդպիսի ամենուրեք միաժամանակ յարձակում հայերի վրա, եթէ դրան չը դրդէր Թուրքի սեփական ձգտումը—նրա արիւնարբու բնազդը, աւարառու բնաւորութիւնը,—յատկութիւններ, որ նա երևան հանեց ամբողջ փայլով: Արդ, Թուրքի բնաւորութեան մէջ եղած այդ զօրեղ գծերը թոյլ կը տան նրան անկեղծ հաշտութիւն: Ճիշտ միամիտ լաւատեսներ պէտք է լինեն մարդիկ, որ թոյլ տան իրանց հաւատալու, թէ Թիֆլիսի հայ-Թուրք պատգամաւորների համագումար ժողովը կը կարողանայ իր մի վճռով, ինչպէս կախարդական գաւազանի հարուածով, պոկել Թուրքի սրտից նրա այդ վայրենի հակումները և նրան դարձնել խաղաղ ու հեզ դրացի հայի հետ: Այն, ինչ որ Թուրքի մէջ միս ու արիւն է դարձած նրա աշխարհ գալուց ի վեր, մինչև դարերից, նրա Կովկաս խուժելու օրերից սկսած, չէ կարելի արմատախիլ անել նրա հոգուց այդպիսի հեշտ կերպով: Հարիւր տարվայ ռուսական կուլտուրան նոյն իսկ մազաչափ չէ բարեփոխել նրան, ինչպէս որ ցոյց տուին դէպքերը:

Մի բան ևս. այդպէս հեշտ խաղաղութիւն երազողներին աւելորդ չէինք համարի յիշեցնել պօչը կտրած օձի առակը: Թուրքը խայթեց հային և սա էլ չը կարողանալով տրորել նրա գլուխը, հազիւ կտրեց նրա պօչը: Այժմ երկուսի սրտերում էլ ծանր վէրքեր են գոյացել. վէրքեր, որոնք անընդհատ բորբոքվում են սխալական վրէժխնդրութեան թոյնով: Կարող էք այդ վէրքերը բուժել պէս բժշկել. եթէ ոչ, ուրեմն ձեր ցանկացած հաշտութիւնն այժմ մի ցնորք է միայն: Երկար տարիներ են հարկաւոր մինչև կը բժշկվեն այդ վէրքերը, իսկ հայն ու Թուրքն այսպէս միմեանց կողքի, միմեանց մէջ խճճված—խառն ապրելով միթէ ամեն օր նոր վէրքեր չը պիտի աւելացնեն հին վրա... Ուրեմն, դուք հաւատում էք այդքան շուտափոյթ հաշտութեան... հաւատում էք, որ հայերն ու Թուրքերն այդքան շուտ կը մոռանան իրանց կորուստները, իրանց վրէժը...

—Սակայն չէ՞ որ մինչև անցեալ տարի Թուրքերը բոլորովին խաղաղ էին,—կառարկեն լաւատեսները:

—Այո, որովհետև նրանք սարսափում էին ռուս զինւորի գնդակից. միայն ու միայն երկիւղը կարող է զսպել նրանց, սանձահարել վայրենի հակումները: Ճիշտ է, Թուրքն այժմ էլ կարող է բոլշեպէս թողել ու ծակերը մտնել, եթէ անկեղծորէն գործէ նրա դէմ ռուս զինւորի ոյժը, ինչպէս շատ պարզ ցոյց տուին Նախիջևանի ու Զանգեզուրի վերջին դէպքերը, և Կովկասի զինւորական իշխանութիւնը շատ վաղուց ամեն տեղ խաղաղեցրած կը լինէր, եթէ միայն ցանկանար, սակայն սրանից յետոյ դա ինչ երաշխաւորութիւն կարող է լինել հայի համար: Մի քանի տարի կառավարութիւնը եթէ բարեացակամ լինի դէպի երկրի շահերը, չասենք հայերի, նա կարող է զսպել Թուրքական յարձակումները և խաղաղութիւն պահպանել, սակայն յետոյ... եթէ նա մի օր դարձեալ չուզենայ շարունակել իր այդ ուղղութիւնը և կամ նոյն իսկ չը կարողանայ դիմադրել մահմեդական տարրի առաջխաղացման, նորից չը պիտի կրկնվեն 1905 թւի դէպքերը: Միթէ երբ և է պակաս կը լինեն կովկասեան կառավարութեան մէջ Գոլիցինները, Նակաշիձէները, Տակայշվիլիները...

Ո՛չ, կովկասեան ադմինիստրացիայից մշտական բարեացակամութիւն սպասել չէ կարելի, հայն չէ կարող իր յոյսը բացառապէս նրա վրա դնել, նա պէտք է ինքն էլ կարող լինի պաշտպանել իր անձի ու գոյքի պաշտպանութիւնը, նա պէտք է ինքն իրան անխոցելի դարձնէ:

Հետևապէս, եթէ համագումար ժողովը դիմէ կառավարութեան աջակցութեանը և խնդրէ ուժով խաղաղութիւն վերահաստատել երկրում, դա չէ կարելի տևական, հաստատուն ու արմատական միջոց համարել:

Գուցէ հայերին կը հրապուրէ սեփական անձնապաշտպանութեան օրինական թոյլատուութիւնը, այսինքն տեղացիներից քաղաքային ու գիւղական միլիցիաներ կազմելը: Դա որքան էլ այժմ տխուր անհրաժեշտութիւն է ներկայանում և այն այժմ կեանքը, պատիւն ու գոյքը փրկելու միակ միջոցը, սակայն մշտական լինել չէ կարող: Զինված խաղաղութիւնը երբեք հանգստութիւն չէ ժողովրդի համար: Միլիտարիզմը ուժասպառ է անում ամենահզօր պետութիւններին անգամ, նրա ծանրութիւնը միթէ կարող է երկար ժամանակ տանել չոր գետնին ու բաց երկնքին միշտ նայող դատարկաձեռն հայ գիւղացին: Ի՞նչպէս պիտի նա կարողանայ միշտ զինված դաշտ դուրս գալ շարունակ կռուի ու յարձակումների սպառնալիքի տակ: Միլիցիայի օգնութեամբ կարելի է պաշտպանել կեանք, պատիւ և գոյք, սակայն խաղաղ աշխատանքով զբաղվել, անդորրութիւն վերականգնել շատ դժուար է:

Ուրեմն միլիցիան կարելի է համարել թէկպէս ցանկալի ու անհրաժեշտ, բայց և ժամանակաւոր միջոց:

Հաշտութեան հաստատման դիւրութիւն յուսալ կը լինէր անշուշտ և կողոպտված իրերը տէրերին վերադարձնելը. մի գործ, որ մենք գտնում ենք թէև անպայման ցանկալի, բայց և բոլորովին անհնարին: Նախ, որովհետև կորուստներ ունեցողի կայքի մի մասն է միայն տարել կողոպտիչը, այն ինչ մնացածը ոչնչացվել է կրակի, փչացել է, և երկրորդ—ունինք էլ այնքան մեծ միջոցներ տէր չենք, որ կողոպտածի արժէքը կարելի լինի ազատել նրանից: Առհասարակ թալանված իրեղէնները, եթէ ամենաուշը մինչև մի շաբաթում չը գտնվեն, դրանց ձեռք բերելը դժուար է, որովհետև խելօք կիսագնի ծախում են և անհետացնում. իսկ դրանից յետոյ գնացէք և կիսամեռկ Թուրք աւազակից պահանջեցէք ձեր ոսկեղէնն ու արծաթեղէնը... ծոծրակից կարող է նա տալ:

Այո, կորուստներն առանձնակ քիչ յոյս կայ և այդ կողմից հաշտութեան հիմքը շատ խախուտ է. իսկ եթէ աջողվէր կատարել տալ դատաստանական անաչառ քննութիւններ և յանցաւորներին արժանի պատիժ տրվէր, դա գուցէ կը լինէր փաստաւորների համար մի բարոյական հատուցում և կարող էր վերականգնել ռուս կառավարութեան խորտակված վարկը:

Յիշենք մի վերջին կէտ ևս:

Հաշտարար համագումար ժողովն իր ծրագրի մէջ կը մտցնէ երևի երկու կողմից դրամական ապահովութեան ու անհատական երաշխաւորութեան սկզբունքը ևս. այսինքն մէջտեղ կը բերվի երկու կողմից էլ հաւասար քանակութեան գումար և կընտրվեն յայտնի անձնաւորութիւններ, որոնք կերաշխաւորեն պայմանի խախտման դէպքում, դրժողի կողմից հատուցում տալ միւս կողմին: Այս միջոցը կարծում ենք աջողութիւն չէ կարող ունենալ, քանի որ ինչքան էլ մեծ լինի ապահովագրամի քանակութիւնը, նա չէ կարող ծածկել այն վնասները, որոնք կարող են առժամանակ միջոցում առնել չափերի հասնել, ի նկատի ունենալով հայ-Թուրքական ընդհարման այս ընդհանուր ու համատարած բնաւորութիւնը. իսկ անհատական երաշխաւորութիւն հազիւ թէ մէկը փութանակ տալ, հէնց թէկուզ իր ազգին պատկանող խուլիգանների անզուսպ լինելու երկիւղից:

Ամփոփելով մեր խօսքը, կասենք.

ա) Թուրքերի կողմից անկեղծ և հաստատ հաշտութիւն չէ կարելի սպասել:

բ) Կառավարութեան ոյժով հաստատված խաղաղութիւնը մշտական ապահովութիւն չէ ներկայացնում հայերի համար:

գ) Քաղաքային ու գիւղական միլիցիաների կազմութիւնը միայն ժամանակաւոր ինքնապաշտպանութիւն է:

դ) Մինչև այժմ կրած իրանց վնասների վարձատրութիւնը հայերը հազիւ թէ ստանան և կոտորածների յանցաւորներն էլ դժուար թէ պատժվեն:

ե) Երկու կողմից դրամական ապահովագրութիւն և անհատական երաշխաւորութիւն ստանալը հիմնական միջոց չէ կարող ծառայել հաստատուն խաղաղութիւն վերականգնելու համար:

Եթէ համագումար ժողովի հայ և Թուրք ներկայացուցիչները սրանցից դուրս կը գտնեն աւելի արմատական միջոցներ արդէն միմեանց հետ արիւնարբու թշնամիներ դարձած հայ և Թուրք ժողովուրդների մէջ ամուր և տևական հաշտութիւն հաստատելու, դա մի շատ փրկարար և օգտաւէտ գործ կը լինէր երկու կողմի համար էլ. իսկ եթէ նրանք էլ նոր վարիանտներով կրկին պէտք է ջուր ծեծեն այս հազար ու մի անգամ ծամծմված և միշտ էլ անտակ դուրս եկած միջոցների վրա, այն ժամանակ գուցէ աւելի հետաքրքրութիւն կը լինի նրանց կողմից օր առաջ դիմել այն միակ ու վերջնական միջոցին, որ ընդմիշտ կարող է վերջ տալ հայ ու Թուրք տարրերի ընդհարումին և լուծել այդ ծանր խնդիրը:

Այդ հիմնական միջոցը երկու կռւող ազգերի բաժանումն է միմեանցից:

Հարևանդ վատ է, փախիր նրանից,—ասում է Թուրքական առածը: Կեանքի մէջ էլ տեսնում ենք, որ անբարիշ եղբայրներին հաշտեցնելու միակ միջոցը նրանց բաժանելն է:

Այո, պէտք է ընդմիշտ հային հեռացնել Թուրքից այն տեղերում, ուր անապահով է նրա կեանքը, պատիւը, գոյքը, ուր նա ամեն րոպէ իրան զգում է փշի վրա. պէտք է բաժանել ոչ միայն այդպիսի գիւղերը, այլ և գաւառներն ու նոյն իսկ նահանգները: Դա առաջին հայեացքից անկարելի գործ է թւում, սակայն փոքրիկ օրինակները մեր աչքի առաջ են:

Մինչև մի տարի առաջ Անդրկովկասի նահանգներում կը գտնէիք բազմաթիւ գիւղեր, ուր հայերն ու Թուրքերն ապրում էին միասին խառն, այժմ ընդհակառակն, շատ քչերն են մնացել այդպէս, այն էլ նրանք, որոնք հաւասար թւով հայ ու Թուրք բնակիչներ ունեն և շրջապատված են հաւասար ոյժ կազմող հայ ու Թուրք գիւղերով, այսինքն որտեղ երկու ազգերի ներքին և շրջակայ ոյժերը մօտաւորապէս հաւասար են: Դրանք նմանում են երկու հաւասարազօր բանակների, որոնք մէկը միւսի վրա չեն յարձակվում, որովհետև վախենում են միմեանցից: Իսկ ընդհակառակն այն գիւղերում, որտեղ հայերը փոքրամասնութիւն են կազմել և վախեցել գիւղի Թուրք հարևաններից կամ շրջակայքից, նրանք անմիջապէս թողել են տուն, այգի, հող ու տեղափոխվել աւելի ամուր հայ գիւղերը: Նոյն կերպ են վարվել և սակաւաթիւ եղած Թուրքերը և այսպիսով երկու խառն ապրող տարրերը բաժանվել են միմեանցից ու նախկին խառն գիւղերի տեղ կազմվել են զուտ հայկական և Թուրքական գիւղեր:

Իսկ այն, ինչ որ հնարաւոր է եղել մասնաւոր գիւղերի համար, անհնարին չէ կարող լինել և գաւառների ու նոյն իսկ նահանգների վերաբերմամբ:

Ընդհանուր ժողովի հայ և Թուրք անդամները կարող են մի համաձայնութեան գալ,—անպայման, Թուրքաշատ տեղերում գտնվող հայերին գաղթեցնել դէպի Երևանեան նահանգը, որը հայաշատ է, իսկ այստեղի Թուրքերին տանել նրանց տեղերը:

Մենք յատկապէս չեշտեցինք Երևանեան նահանգը.

ա) Որովհետև դա հայի պատմական հայրենիքն է, նախկին Մեծ Հայաստանի սիրտը, հին Այրարատեան նահանգը, որտեղ մինչև այժմ էլ դեռ կանգուն են նրա հնադարեան հնութիւնները, նախնեաց յիշատակարանները:

բ) Որովհետև այդտեղ է համախմբված 450,000-ի չափ մի ստուար հայութիւն, որը միայն կարող է խնամել ու պաշտպանել նրանց:

գ) Որովհետև նա արևելքից, հիւսիսից ու արևմուտքից շրջապատված Զանգեզուրի, Շուշու, Գանձակի, Ղազախի (Գանձակի նահ.), Բորչալուի, Ախալքալաքի (Թիֆլիսի նահ.) Կարսի և Կաղզուանի (Կարսի շրջ.) գաւառներով, որոնք նոյնպէս հայաշատ են և վահանի նման կը պաշտպանեն այդ երկիրն օտար յարձակումից:

Այո, Երևանեան նահանգն է այն միակ վայրը, ուր պիտի այսուհետև ապաստանէ հալածված հայութիւնը. դէպի նա պիտի դառնան Կովկասի բոլոր անկիւններում հոս ու այնտեղ ցրված հայերի հայեացքները. դէպի այդ երկիրը պիտի ձգտեն նրանք. դա է նրանց միակ աւետեաց երկիրը, ուր միայն նրանք կարող են փրկութիւն գտնել, քանի որ դրանից դուրս ամեն տեղ էլ անդունդ է, որ հային միայն կլանել կարող է...

Այս մի տարում ամեն տեղ կրկնվող ընդհարումները պարզ ցոյց տուին, որ Երևանեան նահանգում միայն հայը կարող է աջողութեամբ պաշտպանվել:

Շատ տեղերում, ուր անապահով է հայերի դրութիւնը, նրանք վաղուց ձգած կը լինէին իրանց գիւղերը, եթէ դրան արգելք եղած չը լինէր ձմեռը: Գարունը բացվելուն պէս պէտք է սպասել բնականաբար, որ այդպիսի տեղերից հայերը, ըստ իրանց ազգային սովորութեան կրկսեն գաղթել և դժուար չէ գուշակել կը վազեն—դէպի Անդրկովկասեան երկիրը. Վրաստանի գիւղերը, հարաւային Ռուսաստանի նահանգները. մի մասն էլ դէպի Թիֆլիս, եթէ, ի հարկէ, սրա դրութիւնն էլ նրանցից աւելի լաւ լինի... Թէ որքան կործանիչ պիտի լինեն այդ ճանապարհները նրանց համար, դա պարզ է, քանի որ Ռուսաստանի նահանգներում նրանց դէմ վաղ թէ ուշ կատաղած ռուս ժողովրդի կողմից նոյնպիսի հալածանք, ինչպիսին կրում են այժմ հրէաները. Վրաստան գաղթելով պիտի զգան վրացիների զայրոյթը, իսկ Անդրկովկասեան երկրում էլ ոչ պակաս են մահմեդական ֆանատիկոսները... Եթէ Թուրքաշատ տեղերից ստիպված պիտի լինեն հեռանալ հայերը, միակ փրկարար միջոցն է ուղղել նրանց քայլերը դէպի իսկական հայրենիք—Երևանեան նահանգը. մեր կարծիքով սա պիտի լինի այսուհետև հայերի ամենամեծ քաղաքականութիւնը...

Այն օրից, որ վերադարձրին հայերին փակված դպրոցներն ու խլած եկեղեցական կալուածները և խորտակված էր համարվում «ռուսացման» քաղաքականութիւնը, թւում էր, թէ դրանց պատճառով առաջ եկած «Ռուսաստանի հայոց հարցն» էլ արդէն լուծված է. սակայն 1905 թւի հայ-Թուրքական կոտորածները նորից աւելի ուժեղ կերպով առաջ քաշեցին ու հերթական դարձրին այդ հարցը, որի միակ ու վերջնական լուծումն այժմ կարող է լինել—հայերի բաժանումը Թուրքերից և համախմբումը Երևանեան նահանգում,—մի ելք, որ միակ փրկարարն է հայերի համար, որը վնաս չէ և Թուրքերին և անշուշտ ոչ էլ ռուս կառավարութեանը:

Լ. Մարկոսեան

Երևան. 12 յունվ. 1906 թ.

սարականն օրգանն։ Կարող ենք համարձակ ասել, որ ազգերի գիտակից համերաշխ գործակցութեան, հաշտ միասնակեցութեան գաղափարը, որով այսօր համակված է Կովկասի ամբողջ հայութիւնը, այո, ամբողջ հայութիւնը, իր պատւով ամբողջովին «Մշակին» է պատկանում։ Այդ ճշմարտութիւնը կը վկայէ ամէն ոք, ով ծանօթ է վերջին մի քանի տասնամեակների հայ կեանքին, ով ճանաչում է «Մշակը» և նրա գործունէութիւնը։

Թող մեզ չը յիշեն Կովկասի ներկայ Թուրքական շարժումները՝ որպէս դիսօնանս «Մշակի» գաղափարական գործունէութեան։ Մենք բոլորովին չենք ընդունում, որ այդ շարժումները արդիւնք են երկու ազգերի ցեղական անհամերաշխութեան և տնտեսական, կամ այլ շահերի ընդհարման։ Քանի որ կռւող կողմերից մէկը հանդիսանում է որպէս ագրեսիվ գործողութիւնների դիմող, իսկ միւսը լոկ հարկադրված ինքնապաշտպանութեան դերում։ Թող դադարեն ագրեսիվ գործողութիւնները, ինքն ըստ ինքեան կը վերջանան և ընդհարումները։ Օգտվում ենք առիթից՝ բողոքելու «հայ-Թուրքական ընդհարումներ» բանաձևի դէմ, որով կոչվում են մի տարուց ի վեր Կովկասում տեղի ունեցող արիւնոտ խլրտումները։ Դրանք պէտք է կոչվեն իրանց իսկական անունով, այն է՝ «Թուրքական շարժումներ», որովհետև եթէ Թուրքերը խլրտումներ չառաջացնեին, չը յարձակվեին, արիւնահեղութիւններ տեղի չէին ունենայ։ Ինչպէս յեղափոխական շարժումը ճիշտ չէր լինի կոչել յեղափոխական կառավարական ընդհարում, այնպէս էլ Թուրքական շարժումները ճիշտ չէ կոչել «հայ-Թուրքական ընդհարումներ», որովհետև այդ շարժման մէջ շահ ունի միայն Թուրքը և նա ինքն էլ սկսել ու առաջ է տանում նրան։

Շարունակելով մեր խօսքը՝ կասենք, որ «Մշակի» գաղափարական գործունէութեան յաղթանակը ամենապերճախօս կերպով արտայայտվում է հէնց այդ Թուրքական շարժումների միջոցին, քանի որ ագրեսիվ գործողութիւնների դիմողը սկզբից մինչև վերջ միայն Թուրքն է եղել և հայը՝ արեան ու կրակի մէջ անգամ ողբում է դէպի հարևանն ունեցած վստահութեան կորուստը և խեղճը՝ արտասուքի, անլուր բռնութիւնների վշտի ծանրութեան տակ անգամ չէ դադարում համերաշխութեան խօսքը հնչեցնել։

Ուրեմն, աչքաթող անել այդ իրողութիւնը կը նշանակէ ամէն ստորութիւններից ցած իջնել։ Եւ դուրս գալ ասպարէզ, անպատկառ սնահաւակութեամբ գրպարտել երեսուն և երեք տարիների պատկառելի ազնիւ գործունէութիւն ունեցող մի հասարակական օրգանի,—դա յանդգնութիւն է, պ. Барсегъ, և ծանր յանդգնութիւն։ Յանդգնութիւնն աւելի ծանրանում և աւելի աններելի է դառնում, մանաւանդ երբ նա տեղի ունի ներկայ ներքային մոմենտում, երբ իւրաքանչիւր թէկուզ փոքրիկ երևոյթը, ամէնչին ցնցումը զօրեղ կերպով ազդում են հասարակական լարված տրամադրութեան վրա։ Չը գիտենք, թէ դուք ինչ մարդ էք. գուցէ թւում է ձեզ, թէ կոչված էք ծառայելու հասարակական կեանքի բարեկարգութեան գործին. գուցէ նոյնիսկ դուք ջերմ հաւատացած էք գրելում, բայց ներկայ պարագայում, պ. Барсегъ, ձեր ծառայութիւնը հասարակութեանը՝ հեռու է ձեզ որևէ բարի վկայական տալու հնարաւոր մտադրութիւնից։ Ընդհակառակը, դուք ձեր անփորձութեամբ, մշուշ էք փռում հասարակութեան, ժողովրդի աչքերին՝ դժուարացնելով նրան իր բարեկամին ու թշնամին զանազանելու, ճանաչելու գործում։ Գուցէ այդ անզուսպ վրդովումները ձեզ կրթեցայ հաւկոյսելը, բայց դա ինձ համար միևնոյն է։ Դուք,—պ. Барсегъ, ձեր այդ վարմունքով հանդիսանում էք, որպէս մի վտանգաւոր երևոյթ հասարակական կեանքում, ձեր այդ գործը հաւասար է Թունաւոր պրօվօկացիայի և ես, որպէս քաղաքացի, պարտք եմ համարում մերկացնելով անվնաս դարձնել այդ պրօվոկացիան։ Եւ կրկին ու կրկին յայտնում ենք ձեզ մեր բողոքը ձեր այդ վարմունքի դէմ։

Ես կամենայի ներքի համարել այսքանը, բայց ստիպված, մի քանի խօսք էլ պիտի ասեմ պ. Барсегъ-ի այն սպառնալիքին, որով ուզում է հաւատացնել, թէ «պրօլետարիատը ստիպված կը լինի վարվել այդ հրապարակութիւնների («Մշակի» և ուրիշների) հետ այնպէս, ինչպէս նա վարվեց Մոսկվայում և Պետերբուրգում խուլիգանութիւն անող մամուլի հետ»։

Այո, չէպրացնել, անգործութեան մատնել հասարակութեան մէջ յայտնվող խուլիգանական գործունէութիւնները, մենք երբէք հակառակ չենք լինի դրան։ Բայց չը գիտենք, ինչ անուն տանք այն կուրութեանը, որով պ. Барсегъ-ը խուլիգանի պատկեր է տեսնում այն դէմքերի վրա, որոնք ժողովրդի ազատութեան գործի համար մարտնչողների շարքերում պատուաւոր տեղ են բռնում։

Այո մենք հաւատում ենք իսկական, գիտակից պրօլետարիատի ոյժին։ Հաւատում ենք, որքան և շատ լինեն նրա շարքերում պ. Барсегъ-ի նման տղայամիտ վայրահաչներ, որքան և ձգնեն երբեմն մոլորեցնել նրան, որքան և ինքը—պրօլետարիատը փոխվի ժամանակաւոր իրական մոլորութեան մէջ, բայց այնուամենայնիւ մենք հաւատում ենք նրա վերջնական յաղթանակին, որ լինելու է արդարութեան և ազատութեան յաղթանակը։ Մենք հաւատում ենք նաև, որ վաղ, թէ ուշ, պրօլետարիատը անարգանքի դրօշ գծելով սօցիալիզմի անունից խօսող, իր շարքերում դրծող մի որոշ կարգի անձանց ճակատին, դուրս կարտաքսէ նրանց՝ որպէս անիրաւ դաւաճանների, որպէս անպատկառ շահատակողների...

Ա. Գալջեան

ՎՐԱՑ ՄԱՄՈՒԼԸ

(«Ցնոբիս-Փուրցելի» լրագրի տեղեկութիւնները Վրաստանի դէպքերի մասին)

Սամտրեդի։ Սամտրեդիում սարսափելի խուճապ է։ Կայծակի պէս տարածվեց այն լուրը, որ Կվիրիլայում, Քութայիսում, Բելոգօրում հրդեհներ են և մարդկանց գնդակահար են անում։ Վաճառականները խանութները փակում են, բնակիչները [illegible] գիւղերը, երկաթուղային ծառայողները [illegible] կատարելապէս [illegible] են։

Ճիաթուրի։ Յունվարի 12-ին Ճիաթուրի և Սաչխէրի եկան կազակները և սկսեցին այդ տեղերում խուզարկութիւն կատարել։ Բնակիչները Թագնվեցին։ Անտրացիտի վրա բանող մշակներ այլ ևս չեն երևում։

Բելօգօրի։ Յունվարի 13-ին այդտեղ վեց մարդ բանտարկեցին։ Ասում են, որ դրանք միլիցիօներներ են եղել։

Օզուրգեթի։ Այստեղ զօրք եկաւ փոխգնդապետ Կրիլօվի հրամանատարութեամբ։ Բնակիչները անտառ գնացին։ Սկսվեց հրացանաձգութիւն, որին հետևեց հրդեհ, այնպէս որ այժմ Օզուրգեթն այրվում է։

Փոթի։ Յունվարի 14-ին Փոթիում մի անյայտ մարդ բէվօլվէրի հարուածով սպանեց տեղական փաստաբանին։ Բերդապահ զօրքը սկսեց որոնել յանցաւորին։ Դրան հետևեցին հրացանաձգութիւն և հրդեհ։ Այրվում է Փոթիի մի մասը։

Ղվիրիլի։ Ժողովուրդը գեներալ Ալիխանովին դիմաւորեց սպիտակ դրօշակներով և կայսրի պատկերով և խնդրեց խաղաղութիւն, խոստանալով ամէն հրամանները կատարել։ Յունվարի 14-ին Սաչխէրէում հասարակութիւնը, Թւով չորս-հինգ հազար հոգի, հաւաքվեց, գնաց սպիտակ դրօշակով և Աստուածածնի պատկերով և ողորմութիւն աղերսեց։ Նրանց վրա պարտաւորութիւն դրվեց կառավարութեան ձեռքը յանձնել խռովութեան ղեկավարներին և վերադարձնել զէնքերը։ Ժողովուրդը խոստացաւ, որ մինչև յունվարի 15-ը ամէն ինչ կը կատարէ։

Ցխինվալի։ Յունվարի 10-ին Ցխինվալ եկան զօրքեր, այն է Նովօրոսյսկեթեան գնդի երկու վաշտ, մի հարիւրեակ կօզակներ երկու Թնդանօթով և օֆիցերներով։ Առաւօտեանից զօրքերը շրջապատեցին Ցխինվալը, իսկ կօզակները ներս վազեցին գիւղաքաղաքը խուզարկութեան համար։ Երբ համոզվեցին, որ փողոցներում զինված ոչ ոք չը կայ, ամբողջ կազմով ներս խուժեցին հէնց գիւղաքաղաքը։ Զինւորները, կօզակները սկսեցին շրջել փողոցներում։ Մեծ ծեծ ու ջարդ եղաւ։ Ի միջի այլոց, հրացանի կոթով ծեծված դատն Խախանեանց հայ քահանային։ Փոլուհ պէս, զօրքի հրամանատարը հրաման արձակեց, որ բնակիչները հաւաքվեն։ Ժամը 12-ին ժողովուրդը հաւաքվեց ուսումնարանի բակում։ Իսկոյն և եթ կազակները շրջապատեցին նրանց։ Գործնովի հրամանատար Կօզլօվսկին առաջարկութիւն արեց ժողովրդին, որ յանձնեն ագիտատօրներին, զինաթափ լինեն և այլն։ Ժողովուրդը միաձայն յայտնեց, որ իրանց մէջ ագիտատօրներ չը կան, և եթէ երբ և իցէ եղել են, նրանք ուրիշ տեղերից էին եկած, և այժմ իրանք չը գիտեն թէ նրանք ուր են։ Բացի դրանից ասեցին թէ իրանք զէնքեր չունեն։ Այդպէս շրջապատված մնացին համարեա մինչև 7 ժամը։ Ապա զօրքի հրամանատարն ասեց, որ 12 մարդ ընտրեն բանակցութեան համար. ժողովուրդը կատարեց այդ հրամանը։ Այդ 12 մարդիկ մինչև այժմ էլ բանտարկված են։ Հետևեալ օրը, յունվարի 11-ին, զօրքի հրամանատարը կարականապէս յայտնեց, որ թէ մինչև յունվարի 13-ը զէնքերը և ագիտատօրներին չը յանձնէք, Թնդանօթաձգութիւն կը սկսի։ Այդ միջոցին Քուրթայում Թնդանօթաձգութեամբ աւերեցին իշխան Գիօրգի Մաչաբէլիի տունը։ Գիօրգի Մաչաբէլիին զօրքին դիմադրելու մէջ են մեղադրում։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յունվարի 17-ին

Պարտք եմ համարում յայտնել պ. Ա. Ահարոնեանին, որ ներկայ հանգամանքներում ես յարմար չեմ գտնում շարունակել մեր բանակռիւը, որովհետև նրա շօշափած հարցի բազմակողմանի և անաչառ լուսաբանութիւնը պահանջում է քննել որոշ կուսակցութիւնների տակտիկան. առանց այդ բանի դժուար է որոշել դրանց գործունէութեան ագրեսիվ և պասիվ առումները... Յամենայն դէպս, պ. Ռուբէնին «պանարմենիզմը» վերագրելով որոշ դասակարգի կամ յայտնի կուսակցութիւնների ոչ մի դէպքում չէ «փաթաթել այդ բաց ժողովրդի վզին», ինչպէս գրում է իր վերջին նամակում պ. Ահարոնեանը։ Ահագին տարբերութիւն կայ «հայ ժողովուրդ» և նրա այս կամ այն «դասակարգի» և «կուսակցութեան» մէջ։

Լևոն Սարգսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հաֆթվանի «Գօլօշեան» գրադարանը խնդրում է մեզ յայտնել, որ 1905 Թւի ընթացքում Թիֆլիսում ունեցել է հետևեալ 10 անդամները, որոնք վճարել են 2-ական ր. տարեկան անդամավճար։ Յարութիւն Յարութիւնեան (մանկամեր), Խաչատուր Թաւլոնեան, Յովհաննէս Շահգալդեան, Կարապետ Գուլազեան, Աւետիք Օջախեան, Մարտիրոս Բարօեան, Մարգար Մուխս-Ակոբեան, Գրիգոր Բարխօեան, Թովմաս Բարօեան, Յովհաննէս Աւետիսեան։ Շնորհակալութիւն եմ. Աֆրիկեաններին, որոնք նախընթաց տարիների նման նուիրեցին մի օր. «Մուրճ», առևտրական տան Յարութիւնեան և Շալամեաններին, որ նախընթաց տարիների նման մի օր «Մշակի» բաժանորդագինը—10 ր.—մեր տրամադրութեան տակ դրեցին։ Նաև «Մշակի» և «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւններին, որոնք կիսով չափ զիջեցին բաժանորդագինը։ Մուտք եղել է անդամավճարներից 20 ր. և յիշեալ նուէրը 10 ր., բոլորը 30 ր.։ Ելքը՝ 2 կնիք պատրաստել և ճան. ծախսով—9 ր. 35 կ. №№ զանազան լրագիրներից գրված գրադարանին և ուրիշ ծախսեր—2 ր. 98 կ.։ «Աղբիւր-Տարազին» բաժանորդագին—10 րուբլի, «Մշակին» բաժանորդագին—5 ր., նամակագրութեան 87 կ. և յայտարարութեան 1 ր. 80 կ.—բոլորը 30 ր.։

«Կավկազ» Թերթի պաշտօնական մասում տպված է Կովկասեան փոխարքայ Վօրօնցօվ-Դաշկօվի հետևեալ կարգադրութիւնը. «Ներքին գործերի նախարարի ինձ հաղորդած Բարձրագոյն հրամանի համաձայն Քութայիսի նահանգապետի պաշտօնակատար, կօլլէժսկի խորհրդական Ստարօսելսկին և այնտեղի փոխ-նահանգապետ կօլլէժսկի խորհրդական Կիպչիձէն հրաժարեցված են պաշտօնից։ Բարձրագոյն այդ հրամանի մասին յայտարարում եմ ի գիտութիւն և ի կատարում, ում վերաբերում է»։ Իբրև լրացուցիչ վերոյիշեալ հրամանի, Ռուսաց գործակալութիւնը հաղորդում է հետևեալ հեռագիրը. «Ներքին Կայսերական Բարձրութեան Կովկասի փոխարքայի հեռագրի համաձայն, Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն բարեհաճեց Քութայիսի նահանգապետի պաշտօնակատար Ստարօսելսկուն և փոխնահանգապետ Կիպչիձէին արձակել պաշտօնից։ Մի և նոյն ժամանակ Փոխարքայի հրամանով այնտեղ է գնացել խորհրդի անդամ գաղտնի խորհրդական Ի. Վ. Միցկէվիչ քննութիւն կատարելու օրէնքի հակառակ նրանց գործած պաշտօնական զեղծումների մասին, ըստ որում քննութիւնների հետևանքը, եթէ հաստատվի Ստարօսելսկու և Կիպչիձէի մեղաւորութիւնը, կը ներկայացնվի կառավարչական սենատին քրէական դատ սկսելու համար»։

Երէկ, յունվարի 17-ին, հայ մամուլը հարստացաւ մի նոր օրգանով. հրատարակվեց «Յառաջ» ամենօրեայ Թերթի առաջին համարը։ Վաղաժամ համարելով որ և է կարծիք յայտնել նրա մասին, մենք, ողջունելով նրա երևումը, պէտք է շեշտենք այնու ամենայնիւ, որ «Յառաջը» իր երևումով պէտք է ստուարացնէ մամուլի պրօգրէսիստ բանակը։ Առաջնորդող յօդւածի մէջ, նոր Թերթի խմբագրութիւնը յայտնում է, որ «Յառաջը» քաղաքական և տնտեսական խնդիրներում՝ լինելու է պաշտպան և բերան ժողովրդի աշխատաւոր մասսայի, իսկ հայ ժողովրդի գոյութեան ապահովութեան խնդրում, նա համարձակութիւն ունի պաշտպան հանդիսանալու հայութեան»։ Կատարեալ աջողութիւն ենք ցանկանում նոր Թերթին իր նոր ասպարէզի մէջ։

Ներկայումս Թիֆլիսումն է գտնվում պրօֆէսօր Գ. Խալաթեան, որ եկել է Կովկաս մի քանի ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար։ Մի շաբաթ Թիֆլիսում մնալուց յետոյ նա կուղևորվի Էջմիածին՝ զբաղվելու մի քանի ձեռագիրների համեմատութեամբ։ Գ. Խալաթեան պատրաստում է մի աշխատութիւն հայոց պատմութեան վերաբերեալ։

Թիֆլիս է եկել անգլիական մի Թղթակից, որ ժողովում է տեղեկութիւններ Կովկասի վերջին դէպքերի և տրամադրութիւնների մասին։ Նա եղել է Բաքւում և մի քանի օր էլ կը մնայ Թիֆլիսում։

Երէկ, յունվ. 17-ին, ցերեկվայ ժամի 12-ին, Ալէքսանդրո-Նևսկի զինւորական տաճարում հոգեհանգիստ կատարվեց Կովկասեան զինւորական շտաբի գլխաւոր հանգուցեալ գեներալ-մայոր Գրեազնօվի համար, ուր ներկայ էին, ծառայութիւնից ազատ բոլոր գեներալները ու շտաբ և օբեր օֆիցերները, իրանց պաշտօնական համազգեստներով ու սգանշանը ձախ Թևերին կապած։ Այդ միջոցին Գօլօվինսկում էլէքտրաքարշները կանգնած էին և այդտեղից անց ու դարձը արգելված էր ժողովրդին։

Մեզ հաղորդում են Բաթումից, որ այնտեղ աջարեցի Հիւսէյն Շերվաշիձէին սպանելուց յետոյ, աջարեցի բէկերից մօտաւորապէս 20 հոգի դիմել էին տեղական նահանգապետին մի քանի հազար ստորագրութեամբ, դնելով մի քանի պահանջներ, որոնցից կը բերենք մի քանիսները։ 1) Անմիջապէս յանձնել իրանց Շերվաշիձէի սպանողին։ 2) Բաց անել գործարաններ և ընդունել նրանց մէջ աջարեցիների և այլ ազգերի, բացի վրացիներից։ 3) Խոստանում ենք երբէք գործադուլ չանել և այլ պահանջներ։ Ի վերջոյ յայտնում են, որ եթէ իրանց պահանջները չը կատարվեն, այն ժամանակ իրանք 2000 զինված կարիճներով կը յարձակվեն Բաթումի վրա և ամէն ինչ տակն ու վրա կանեն։

Նոյն տեղից մեզ գրում են, որ աջարեցի մի քանի բէկեր դիմել են հայերի միջնորդութեան իրանց հաշտեցնելու վրացիների հետ, սակայն հայերը պատասխանել են, որ նրանք այդ դերը կը ստանձնեն այն ժամանակ, երբ նոյն խնդիրքով կը դիմեն իրանց և վրացիները։ Վրաց շրջանը տեղեկանալով դրա մասին, դրական կերպով յայտնել է, որ իրանք վրացիք՝ երբէք Թշնամի չեն եղել աջարեցիների հետ և մտադիր էլ չեն երբ և իցէ Թշնամական դիրք բռնել դէպի նրանց։ Իսկ ինչ վերաբերում է Շերվաշիձէի սպանութեան, դա անհատական գործ է և ոչ ժողովրդի։

Ամսիս 13-ին Փոթի քաղաքում անյայտ չարագործների ձեռքով սպանվում է նոյն քաղաքի քաղաքային դպրոցի նախկին տեսուչ Պլօխօտնիկօվը։ Այդ դէպքից յետոյ սկսվում են այրվել մի քանի խանութներ և տներ ու տեղի է ունենում Թալան։

Յունվարի 13-ին և 14-ին Թիֆլիսի նահանգական դատարանում քննվում էր Խորէն Զարօյեանի և Հայկ Գրիգորեանի գործը, որոնք մեղադրվում էին այն բանում, որ փոխադարձ համաձայնութեամբ և նախամտածված գլխաւորութեամբ սպանել էին Թիֆլիսի գաղտնի ոստիկանութեան գործակալ Թուրք Միթհադ-Գիւրջի-օղլիին և այնուհետև կալանաւորումից ազատվելու համար փորձել էին սպանել Ջանզալաձէ և Խալլարօվ գործակալներին։ Նահանգական դատարանը Հայկ Գրիգորեանին արդարացրեց, իսկ Խորէն Զարօյեանին մեղաւոր ճանաչեց ոչ նախամտածված, այլ գրգռված վիճակում կատարած սպանութեան մէջ, որի համար դատապարտեց նրան երեք տարի կալանաւորման, անպատճառ ճանաչելով մեղադրութեան երկրորդ կէտի (դատապարտ կեանքի դէմ կատարած սպանութեան փորձի) նկատմամբ։ Մեղադրեալներին պաշտպանում էր երդուեալ հաւատարմատար Տիգրան Յովհաննիսեանը։

«Արշալոյս» Թերթը իբրև մասնաւոր լուր հաղորդում է, որ Ռօստովում բանտարկված են երդուեալ հաւատարմատար Գրիգոր Ջալալեանը և Մինաս Բերբերեանը։

Թիֆլիսում յանկարծամահ է եղել ուսուցիչ Յարութիւն Ղարագեօզեան, որ Թոյլտւութիւն էր ստացել հրատարակելու «Միութիւն» անունով հայերէն Թերթ։

Վերջին աղէտներից վնասված հայերի օգտին ստացանք՝ 1) Մի ոմն (Բիլին) 1 րուբ., 2) Սիմէօն Եղալբեանից (Իգօրինի կայար.) 5 ր., 3) Յ. Ղարիբեանից (Բոխմուտ) 30 ր., 4) Ղզլար քաղ. պոհեստի հայ զինւորներից ս. Գէորգայ ուղղատեղում հացկերոյթի ժամանակ հաւաքած 3 ր. 70 կ., 5) Բագուից «Կասպեան ընկ.» ծառայողներից և բանւորներից հաւաքած (մասնաժող. յանձնելու համար) 113 ր. 10 կ., 6) Կարսից Ազարէկ Այանեանի և օր. Վարդանոյշ Քեբէճեանի հարսանեաց հանդէսին հաւաքած 40 ր., 7) Տիգրան Յովհաննիսեանից (Մարիուպ.) 5 ր., 8) Ս. Բուդաղեանի ձեռքով Վլադիվօստոկում հաւաքած 211 ր., Նիկոլսկ Ուսուրիյսկիում հաւաքած 70 ր., 9) Բիբի-Էյբաթի «Կասպեան ընկ.» հայ բանւորներից 20 ր., 10) Եկատերինօսլաւի գնդի հայ զինւորներից Մ. Ղուլեանի և Ալէք. Արուշանեանի ձեռքով հաւաքած 22 ր., 11) Բեվեշլայից 5 րուբլի։

Կըրղանի մահմեդականացրած հայերի օգտին ստացանք գեղաս. Յարութիւնեանի և Մ. Յովհաննիսեանի ձեռքով Լ. Եղիազարեանի տանը խնջոյքի ժամանակ հաւաքած 21 ր. 80 կ., որը և յանձնեցինք նպաստամատոյց յանձնաժողովին։

Մենք ստացանք Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկից նրա աշխատութիւնը՝ «Մանկական Պարտէզ», ձեռնարկ մայրերի և դաստիարակչուհիների համար, նօտաներով և նկարներով։ Նրա բովանդակութեան մասին մենք կը տանք մի առանձին յօդուած. առ այժմ կասենք, որ գիրքը տպված է «Հերմէս» տպարանում, գեղեցիկ և մաքուր տպագրութեամբ և արժէ 3 րուբլի։

Սահմանադրական-դեմօկրատիական կուսակցութեան բիւրօն Թիֆլիսում յանձնարարեց իր հետևեալ անդամներին բացատրելու ցանկացողներին Պետական Դումայի առաջիկայ ընտրութիւնների մասին հրատարակված բոլոր օրէնքները. Ա. Ա. Քալանթարին (Մշակի խմբագրատանը ժամի 12—3 ցերեկվայ), իշխան Գ. Մ. Թումանօվին (Բարեատինսկայա փողոց, տ. 6., երեկոյեան ժամի 5—6), Ա. Ի. Ֆլօրինսկուն (Նիկօլաևսկայա փողոց տ. №6), Պ. Մ. Դօլուխանօվին (Պասկևիչի փողոց տ. 6., երեկոյեան ժամի 6—7) Ա. Ս. Փիրալօվին (Ուղէյնի փող. սեփ. տուն, առաւօտեան ժամի 9—10) և Ա. Գ. Մէլիք Ալլահվերդովին (Մէժէվայա փողոց տ. №2, երեկոյեան ժամի 6-ից մինչև 7)։

Քաղաքային դատաւորանների յանձնաժողովը իր ամսիս 15-ի նիստում աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ առաջին քաղաքային դատաւորանը վերջին հայ-Թուրքական ընդհարումների պատճառով աղքատները երկիւղ են կրում յաճախել, որոշեց այդ դատարանը փոխադրել կամ V կամ VII քաղաքամասերը, իսկ մինչև նոր բնակարան վարձելը ժամանակաւորապէս փակել դատարանը։ Եղած գործերը պիտի անցնեն երկրորդ քաղաքային դատարանը։

Ամսիս 15-ին երրորդ իգական գիմնազիայում նշանակված ծնողական ժողովը չը կայացաւ ծնողների հարկաւոր Թիւ ներկայ չը լինելու պատճառով։ Ժողովը յետաձգվեց մինչև կիրակի, ամսի 22-ը, երբ պիտի կայանայ՝ որքան որ ներկայ գտնվեն նրանցից։ Ցանկալի է, որ շատ ծնողներ շտապեն մասնակցելու, որովհետև գործը վերաբերում է իրանց որդոց կրթութեան և ուսման։ Ժողովի նպատակն է ընտրել իւրաքանչիւր դասարանից պատգամաւորներ՝ պատգամաւորական խորհրդի համար և մի ներկայացուցիչ էլ դպրոցի մանկավարժական խորհրդի համար։ Վերջին ներկայացուցիչը պիտի պաշտպանէ թէ ծնողների և թէ աշակերտուհիների շահերը։ Ցաւօք անձնաւորութեան ընտրութիւններիցն է կախված այդ համակրելի նպատակի իրագործումը, ուստի ցանկալի է առաջուց պատրաստ պատգամաւորների ցուցակով ներկայանալ ժողովին։

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան անդամ Էնֆիաճեանցը ներկայացրել է իր հրաժարականը։ Քաղաքային խորհրդի ամսիս 12-ի նիստում հարց բարձրացաւ այդ պաշտօնի համար այլ ևս մարդ չը ընտրել և վերացնել այդ անդամի պաշտօնը, սակայն ամսիս 15-ին ձայնաւորների մասնաւոր խորհրդակցութեան ժամանակ որոշվեց պահել այդ պաշտօնը։

Բագւում հրատարակվող «Իրշադ» Թերթը գրում է. «Այսօր մեր խմբագրատուն եկաւ պարսից հիւպատոսը և յայտնեց, որ պարսկական արտաքին գործերի մինիստրը ուղարկել է իրան 3700 րուբլի, որը հանգանակել են պարսիկները աղքատ կովկասցիներին բաժանելու նպատակով։ Դա մի շատ ուշագրաւ ու մխիթարական երևոյթ է, որ ցոյց է տալիս պարսկական եղբայրների կարեկցութիւնը և եղբայրական զգացմունքը։ («Кавк. Сл.»)

Ինչպէս տեղեկացանք, Բագւում մի քանի ֆիրմաներում բանւորական գործադուլները շարունակվում են, օրինակ՝ Վօտանըվի ընկերութեան, Մօլօտի և Կասպիական ու Դադաշևի ցողենավային արհեստանոցներում։

Բարձրաստիճան պաշտօնեաների բազմաթիւ հրաւիրականների ու պետական խորհրդի անդամ նշանակվելու շնորհիւ, այս վերջիների Թիւը հարիւրի է հասնում։ Դրա համաձայն էլ պետական խորհրդի 1906 Թւականի նախահաշիւը աւելացրված է անցեալ տարվայ համեմատութեամբ, համարեա, կրկնակի և կազմում է 1,600,000 րուբլի։ («Бак. Жизнь»)

Բագւի բանտի բաժանմունքում արդէն 3-րդ շաբաթն է բանտարկված են 30 հոգի երկաթուղու ծառայողներից, որոնք կալանաւորված են գործադուլի համար։ Դրանց Թւում կան ինժեներներ, կայարանապետներ, կօնդուկտօրներ և պահապաններ. բանտը ամենքին հաւասարեցրել է։ Ապրում են սարսափելի պայմանների մէջ, քնում են խոնաւ յատակի վրա, մահճակալներ չը կան, չը գիտեն ինչ բանում են մեղադրվում, ինչ է սպասում իրանց։ Իշխանութիւնը ուշադրութիւն չէ դարձնում նրանց դիմումների վրա ու մարդիկ տանջվում են մութ, խոնաւ բանտի մէջ, առանց հարցաքննութեան, քան գիտակ իրանց ճակատագրին։ («Бак. Ж.»)

Շաբաթ, յունվարի 14-ին, Ս. Նունէի տօնին, Թիֆլիսի Ս. Նունէի օրիորդաց դպրոցում կայացաւ տարեկան հանդէս։ Ժամի 10-ին սկսվեց պատարագը ուսումնարանի եկեղեցում, որին ներկայ էին ուսումնարանի բարեգործական խորհրդի նախագահուհի կոմսուհի՝ Ն. Ա. Վօրօնցօվա-Դաշկօվան, Փոխարքայի օգնական գեներալ Մալաման, զանազան բարձրաստիճան անձինք, կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն, ուսուցչական խումբը և աշակերտուհիները։ Պատարագից յետոյ մաղթանք կատարվեց ու ժամը 2-ին կէսօրից յետոյ՝ ուսումնարանի դահլիճում կայացաւ տարեդարձի հանդէսը, որը բացվեց աշակերտուհիների խմբական «կօլ-սլավէն» փառաբանական երգով։ Այնուհետև ուսումնարանի տեսուչ՝ Ի. Ա. Կրուպլէննիկօվը կարդաց ուսումնարանի 1904/5 ուսումնական տարվայ համառօտ հաշիւը, որից երևաց, որ ուսումնարանը ունեցել է 12 դասատու, որից 8-ը հիմնական, 4-ը—նախակրթարաններ, ծառայողների (ուսուցիչ, վարժուհի և օգնական) Թիւը եղել է 60, աշակերտուհիների Թիւը առ 1-ն յունվարի 1906 Թ.—355, որոնցից 230-ը գիշերօթիկ, իսկ 125-ը երթևեկ։ Այդ Թւից ըստ ազգութեան 147 ռուսներ են, 125 վրացի, 47 հայ, 5 Թրքուհի և 7-ը՝ պատկանում են զանազան ազգութեան։ Աշակերտուհիների մեծագոյն մասը—311 հոգի՝ աստիճանաւորների և ազնուականների աղջիկներ են, 17-ը հոգևոր կոչման, 20-ը պատուաւոր քաղաքացիների և վաճառականների, 2-ը հարկատու դասի և 5-ը այլ և այլ դասակարգի։ Ընդհանուր մուտքը 1905 Թ. եղել է 88,920 ր. 93 կ., ծախքը՝ 88,287 ր. 46 կ., մնացորդ եղել է 534 ր. 37 կ.։ Այդ հաշուից յետոյ աշակերտուհիները դաշնամուրի վրա մի քանի նվագներ ածեցին և բանաստեղծութիւններ կարդացին, որից յետոյ առաջադէմ աշակերտուհիներին բաժանեցին ընծաներ (գրքեր և մեդալիօններ)։ Ընծաները կոմսուհին ինքը անձամբ բաժանում էր աշակերտուհիներին՝ սիրալիր շնորհաւորութիւններով։ Հանդէսը վերջացաւ ժամի 4½-ին։

Պալատական շրջաններում յունվարի 10-ին լուրեր էին պտտում այն մասին, որ Պետական Դումայի գումարվելու ամենավերջին ժամանակամիջոցը որոշված է մայիսի 1-ը։ («Слово»)

Ազնուականութեան պարագլուխների համաժողովը քննեց կենտրոնի վերաբերմունքի հարցը դէպի ծայրերը։ Այդ հարցի վերաբերմամբ հետևեալ բէզօլիւցիան ընդունվեց. 1) Ռուսաստանը մի է և անբաժան։ Այդ հիմնական դրութեան համաձայն Թոյլատրելի չեն ոչինչ սեպարատիստական ձգտումներ։ 2) Ռուսական կայսրութեան պետական ընդհանուր շահերը պահանջում են, որ նրան տեղի տան Ռուսաստանի կազմի մէջ մտնող առանձին ազգերի շահերը այն դէպքերում, երբ հակասութիւններ են հանդիպում այդ շահերի միջև։ 3) Ծայրերի քաղաքականութիւնը պէտք է լինի հաստատուն և որոշ, և պէտք է հնարաւորութիւնից զրկել առանձին ադմինիստրատորների հայեցողութիւնը՝ խախտելու վերոյիշեալ հիմքերով մշակած սիստեմի անսասանելիութիւնը։ 4) Ռուսական ազգաբնակութեան քաղաքացիական և կրօնական շահերը պէտք է պաշտպանված լինեն խախտվելուց Թէկուզ գերազանցող մի որ և է ազգութեան կողմից։ Ընդարձակ կրօնական համբերողութեան հետ միասին, և ի կատարումն նոյեմբերի 17-ի մանիֆէստի, ռուսաց պետական լեզուն և պրաւօսլաւ կրօնը պէտք է պահպանեն այն առաջնակարգ նշանակութիւնը, որ նրանց պատշաճ է։ 6) Անհրաժեշտ է լայն ինքնավարութիւն տալ ծայրերին տնտեսական կողմից, մի և նոյն ժամանակ պէտք է պաշտպանված լինեն ռուս ազգաբնակութեան շահերը։ (Р. Вѣд.)

Մինսկից «Рижск. Вѣд.» լրագրին գրում են. «Մարդկանց հրացանազարկ անելը սարսափ է տարածում ամբողջ երկրի վրա։ Շրջականներից քաղաք եկած մարդիկ պատմում են, որ զօրքերը որոնում են յեղափոխականներին ցուցակներով և սպանում են։ Յայտնի չէ, թէ ովքեր են կազմում այդ ցուցակները։ Ժողովուրդը, յայտնի չէ թէ ինչու, այդ ցուցակների կազմելը վերագրում է գերմանական ազնուականութեանը։

Վերջին օրերս Մինսկում կալանաւորված 160 մարդիկ բոլորն էլ ներկայումս գտնվում են բանտում։ Կալանաւորվածների Թւում գտնվում են քաղաքի մի քանի աչքի ընկնող հասարակական գործիչներ, օրինակ պ. պ. Խօվանսկի—դումայի ձայնաւոր, Լիբավօ—բօմշնեան երկաթուղու կօնտրօլէօր, դօկտոր Կամենսկի—հասարակական գրադարանի նախագահի օգնականը, երդուեալ հաւատարմատարներ Վօլինսկի, Մէտլին, Պետրուսևիչ, Պ. Օ. Ժարա, ինժեներ Փորմակօվսկի և այլն։ Բոլոր բանտարկվածները մեղադրվում են Քրէական Օրէնսգրքի զանազան յօդւածների համաձայն։ Ի միջի այլոց ձայնաւոր Խօվանսկի մեղադրվում է Մեծութիւնը վիրաւորելու համար այն ճառերից մէկի մէջ, որ նա արտասանել է Դումայում (Сѣв.-Зап. Гол.)։

Օդեսայի համալսարանի խորհուրդը նոյեմբերի 17-ի նիստում որոշեց անպարտադիր համարել համազգեստ կրելը ուսանողների համար։ Իր որոշման մասին խորհուրդը ծանուցեց ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան։ Այդ առիթով մինիստրութիւնը մի Թուղթ ուղարկեց ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին, որի մէջ բացատրում է, որ զգեստը ուսանողների համար սահմանված է օրէնքով, և այդ պատճառով պարտաւորիչ համազգեստի վերացումը կարող է տեղի ունենալ միայն օրէնսդրական կարգով («О. Н.»)։

«Нов. Время» լրագիրը հաղորդում է, որ Սիբիրեան նահանգի մի քանի գաւառներում, ուր բնակիչ են արդէն ագրարային անկարգութիւններ կալուածատէրերից շատերը փախչում են իրանց կալուածքներից։ Հոգևորականութիւնը, որը կապված է ազգաբնակութեան ոչ պակաս կալուածատէրերից, և կատարելապէս կորցրել է իր հեղինակութիւնը, աշխատում է խափանել ժողովրդի հետ յարաբերութիւն ունենալուց, բացի ժամասացութիւնից։ Զեմսկիյ հրամանատարները հրաժարականի խնդիրքներ են տալիս։ Գիւղացիների տնտեսական դրութիւնը նահանգում այնքան լուրջ է, որ «գարնանը, աչքի առաջ ունենալով մի կողմից կառավարութեան, միւս կողմից կալուածատէրերի յամառութիւնը, որոնք չեն ցանկանում զիջումներ անել», այստեղ պէտք է սպասել ջարդերի ամենավատթարին։ Նրա առաջն առնելու համար լրագիրը խորհուրդ է տալիս լայն ասպարէզ տալ գիւղական բանկի գործողութիւններին։ Այդ միջոցի անհրաժեշտութիւնը այնքան ստիպողական է, որ այդ ճանապարհով միայն հնարաւոր կը լինի չէզոքացնել այստեղ գործող սօցիալ-յեղափոխականների ագիտատորական գործունէութիւնը։

Պետերբուրգում յամառ լուրեր են պտտում, որ շատ շուտով, կոմս Վիտտէի պահանջով և աջակցութեամբ, կը հրատարակվի մանիֆէստ քաղաքական յանցաւորներին ներումն շնորհելու մասին։ Ի նկատի ունենալով այդ, «Молва» լրագիրը դիմեց ճիշտը իմանալու կարող մէկ անձի՝ բացատրութիւններ խնդրելով։ «Մինիստրների խորհրդի նիստերում այդ առիթով,—ստացվեց պատասխան,—ոչինչ չէ հաղորդվել, այնպէս որ մենք այդ առիթով դրական ոչինչ ասել չենք կարող։ Սակայն, որպէս ինձ Թւում է, մինիստրների խորհրդի նախագահը կը յայտնէր մեզ մի այդպիսի նշանաւոր ակտի հրատարակութեան մտադրութիւնը։ Այդ բանի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ ինքն լուրը մի փոքր վաղաժամ է։ Ինչ վերաբերում է երկրորդ լուրին, որ նոյնպէս պտտում էր վերջերս, այն է հրէաներին քաղաքացիական իրաւունքներով հաւասարեցնել միացած ռուս հպատակների հետ, մինիստրների խորհուրդը շատ յարգելի պատճառներով չէ կարող զբաղվել դրա քննութեամբ։ Բանն այն է, որ լուծումը մինիստրների խորհուրդը ներկայումս իր իրաւունքը չէ համարում։ Բացի դրանից մինիստրների խորհուրդը, նախ քան մի այդպիսի արմատական հարցերի քննութիւնը, ստիպված կը լինէր զբաղվելու կարգի բերելու համար այն ընդարձակ նիւթը, որ ժողոված ունեն զանազան ատեանները հրէական հարցի վերաբերմամբ։ Այդպիսի աշխատանքը այնպիսի երկար ժամանակ կը պահանջէր, որ մինչև դրա աւարտելը արդէն գումարված կը լինէր Պետական Դուման։ Սակայն մինիստրների խորհուրդը առհասարակ հնարաւոր չէ համարում առանց Պետական Դումայի լուծել հրէական հարցը։ Այդպիսով մինիստրների խորհուրդը Թէ հրէական և Թէ այլ հարցերի վերաբերմամբ հրաժարվեց կրտսական գործողութիւններից, բաւականանալով սովորական կիսամիջոցներով, այն է՝ հնարաւոր է համարված ամէն կերպ Թեթևացնել հրէաների դրութիւնը ադմինիստրատիվ ճանապարհով, որը և արդէն ի կատար է ածվում։ Բացի դրանից հրէաներին նշանաւոր զիջումներ են արվում այն օպերացիաների մէջ, որոնք կապ ունեն առևտրաարդիւնաբերական գործունէութեան հետ։

Պետերհօֆի գաւառական զեմստվօն շարունակում է արձակել այն ուսուցիչներին, որոնց տեղական ոստիկանական իշխանութիւնները կասկածում են գաղտնի յեղափոխական գործունէութեան մէջ գիւղացիների շրջանում («Русск Вѣд.»)։

Լուրերի համեմատ, ներքին գործերի մինիստրը հրատարակեց կարգադրութիւն, որով արգելվում է ընտրողների ցուցակի հրատարակումը մինչև նրա առանձին կարգադրութիւնը («Р. В.»)։

Ռուսաստանում սօցիալական գաղափարների լիակատար մարմնացման անհնարինութիւն քարոզողները—իրանց մտքերը, ի միջի այլոց, պատճառաբանում են այն բարքերի հակասութեամբ, որը տիրապետում է Ռուսաստանի ժողովրդի և գերմանացիների մէջ, որոնք (վերջինները) աւելի հաւասարակշռւած բնաւորութիւնների տէր լինելով—ընդունակ են լայն չափով մարմնացնելու սօցիալիզմի գաղափարը, իսկ ռուս ժողովրդի, նրանց ասելով, 50%-ը բաղկացած է խուլիգաններից, սիֆիլիտիկներից և զանկլա տանող մուրացողներից (попрошайки), որոնց համար վաղաժամանակեայ է լայն ծաւալով իրագործելու սօցիալական գաղափարները։ Թէ չիրաւի, ըստ արհեստի մուրացողների Թիւը որքան մեծ է եղել,—այդ աշկարայ եղաւ դեկտեմբեր ամսին, երբ պետական-բանկերին կից խնայողական գանձարանին անհրաժեշտ ժողովուրդը վրա տուեց՝ յետ ստանալու իր դրամական աւանդները։ Ի միջի այլոց՝ նկատելի էին մեծ բազմութեամբ մուրացողների խմբեր, որոնք Պետերբուրգում խնայողական գանձարանից հազարներ էին դուրս բերում, իսկ իրանք, մեծ մասամբ ցնցոտիներում փաթաթված, բոլոտանողորմելի տեսք ունէին. մէկը այդ տեսակներից դուրս բերեց 6,800 ր. աւանդ, իսկ ամենափոքր աւանդը 200-ից պակաս չը դուրս եկաւ...։

ՍՂՆԱԽԻՑ մեզ գրում են. «Թիֆլիսի պ. նահանգապետը հաստատեց ձայնաւոր Վարդան Ենիկօլօփեանին քաղաքային աւագի պաշտօնում։ Նոր քաղաքագլուխը յունվարի 12-ին սովորական երդում ընդունելուց յետոյ՝ մտաւ պաշտօնում։ Երդումից յետոյ նա դիմեց ձայնաւորներին՝ շնորհակալութիւն յայտնելով իրան տուած պատուի համար և խնդրեց միահամուռ աջակցութեան համար։ Այդպիսի օգնութիւն խնդրեց նաև գաւառապետից։ Մաղթում ենք նոր քաղաքագլխին կատարեալ աջողութիւն՝ հասարակութեան առաջ պարզերես դուրս գալու համար։ Գուցէ յիշում են «Մշակի» մշտական ընթերցողները, որ պ. Ենիկօլօփեան քաղաքագլուխ ընտրվեց դեռ ևս 1901 Թ. աշնան։ Խստար և ստոր ոյժերը Թոյլ չը տուին ժողովրդի ընտրած մարդուն պաշտօնի մէջ հաստատվելու և նա զուր չարչարվեց չորս տարի։ Սակայն ժամանակի վերանորոգիչ ոգին ջախջախեց դաժան պնակալէզներին և բազմաչարչար ժողովրդի մարդը այսօր ստանձնեց քաղաքի ղեկը։ Ճշմարտութիւնը յաղթեց»...

Կովկասից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, նաւերի Բաթում գալը հանգստացրեց համարեա մեռելային դրութեան հասած քաղաքը։ Մինգրէլեցիներից և գուրիացիներից բաղկացած ագիտատօրները գնացին Զուգդիդ։ Քաղաքը վերջին օրերս անհանգիստ էր. փողոցներում տեղի էր ունենում հրացանաձգութիւն։ Այդ պատճառով արտասահմանեան շոգենաւերը հեռանում էին Բաթումից, գնա-

լով դէպի Թիւրքական ափերը։ Նովօրօսիյսկից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ գուրիացիների և իմէրելների զօրաբաժինները կենդրոնացան Քութայսում։ («Р. В.»)։

—

«Нов. Время» լրագրին հաղորդում են. «Մի ամժամանակ Կովկասը կատարելապէս կտրված էր Ռուսաստանից և նոյն իսկ ամբողջ աշխարհից։ Էկզարխին աջողվել է ճանապարհ ընկնել Պետերբուրգ, իսկ փոխարքայի համար մի փոքր ուշ դա արդէն անհնարին դարձաւ։ Երկաթուղիները չէին աշխատում։ Կոմս Վօրօնցօվ-Դաշկովի կողմից ուղարկված սուրհանդակը, որը տանելու էր Պետերբուրգ հասաւ հեռագիրներով Կովկասից, կարողացել էր անցնել մեծ դժուարութեամբ։ Երկաթուղին վաղուց անգործ էր։ Գնացքները երթևեկում էին միմիայն ապստամբների թոյլտուութեամբ կամ նրանց հրամանով։ Սուրհանդակը ստիպված է եղել անցնել ոտքով անտառների միջով, հանել օֆիցերի համազգեստը և քաղաքացիական շորով հետևել յեղափոխական բանդային, իւրաքանչիւր րոպէ վախենալով սպանվելուց։ Այժմ նա յետ վերադարձաւ, և կարելի է կարծել, որ աջողութեամբ կը հասնի, որովհետև երկաթուղեական երթևեկութիւնը վերականգնված է։

—

Բարձր շրջաններում շատ են խօսում ոստիկանութեան մինիստրութիւն հիմնելու մասին՝ մի մինիստրով և նրա երկու օգնականներով։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Գիշերը, յունվարի 14-ին, անյայտ չարագործները Մաթէոս Յարութիւնեանի տօկարնի արհեստանոցի (Միքայէլեան փող. № 18) դռսի դռան կողպէքը կոտրեցին և գողացել են 213 բուբլու ապրանք։ Յետոյ չարագործները քանդեցին պատը և մտան կողքի 2-րդ կարգի վաճառական Ալէքսանդր Շարբաբչեվի կաշուեղէնի խանութը, քանդած պատից 1 արշ. լայնութեամբ և ½ արշ. բարձրութեամբ, պատից գողացված է զանազան կաշուէ ապրանք 2500 ր. արժողութեամբ։

—

Քրիստափօր Փիրումովի խմիչքի խանութից (Սալթօղնի փող.) յունվարի 13-ին, կոտրելով խանութը, գողացված է զանազան տեսակի խմիչքներ 200 բուբլու։

—

Յունվարի 16-ին, երեկոյեան մօտ ժամը 7-ին, 8-րդ քաղաքամասում Թիւրքանպատակ Միքայէլ Աբրահամեանի վրա յարձակվեցին զինուորի հագուստով 2 մարդ և սրով վիրաւորեցին կուրծքից և վզից։ Աբրահամեանը դէպքի տեղը մեռաւ. չարագործները յանցանք գործելուց յետոյ իսկոյն անյայտացան։ Մարմինը ուղարկված է Միքայէլեան հիւանդանոցի մարդակազմութեան բաժինը։

—

Յունվարի լոյս 6-ի գիշերը Ասատուրօվսկի պերէուլ. № 1, Թիֆլիսի բնակիչ Արտէմ Պետրոսեանը ռեւոլւերով փորից ծանր վիրաւորեց իր եղբայր Արշակ Պետրոսեանին փողի համար կռւելու ժամանակ և անյայտացաւ. վիրաւորվածը ուղարկված է Թիֆլիսի Միքայէլեան հիւանդանոցը։

—

Յունվարի 15-ին երեկոյեան մօտ ժամը 9-ին Արտէս Գ. Կիրակոսեանը իր բնտանիքով անցնելիս Բուրդիւժնի պերէուլ. վայր ընկաւ և ուշաթափվեց։ Մինչև Միքայէլեան հիւանդանոց հասցնելը, ճանապարհին վախճանվեց։

—

Յունվարի 17-ին 5-րդ քաղաքամասի ոստիկանատուն մտաւ Թիֆլիսի 2-րդ կարգի վաճառական Նիկօղայոս Ս. Ստեփանեանը և յայտնեց, որ նրա խանութից, որը գտնվում է Արմեանսկի բազարում, Նավթիկեանի տանը, անյայտ չարագործները գողացել են 3000 բուբլու մետաղեայ գործուածքներ. չարագործները մտան կողքի անմարդաբնակ Ենակոլօպօվի տունը, քանդեցին խանութի և դատարկ տան մէջ տեղ եղած պատը, բարձրացան խանութի կտուրի վրա, իսկ այնտեղ եղած ճեղքվածքից մտան խանութ։

—

Յունվարի 15-ին լոյս գիշերը Թիֆլիսի Միքայէլեան հիւանդանոցում Գ. Կարսեանովի և Արշակ Բայանդուրօվի ձեռքով տարված է թեթև կերպով վիրաւորված Սեդրակ Պօպօվը, որը ինքը իրան վիրաւորել է ֆիննական դանակով խանութում, Պօկրօվսկի փող. վրա։

—

Նիկօլայեվսկի փող. № 29 բնակւող Նվելինա Բօրակևիչը, մօտ 60 տարեկան, յունվարի 14-ին գտնված է սպանված։ Քննութիւնից պարզվեց, որ Բօրակևիչը ծառայում էր մի ընտանիքում, Միքայէլեան փող. № 118 3 օր առաջ գնաց մանուոր բնակարանը, ուր և ապրում էր մենակ մի փոքր սենեակում, ապաւմալով մանդալով. այդ դէպքի գիշերը մանդալում ածուխ էր վառել, պառկել էր քնելու և ածխահոտից մեռել էր։

—

Յունվարի 13-ին երեկոյեան մօտ 8 ժամին Օրջոնիկիձէի փողոցի վրա 6 զինված մարդիկ բաշլիղները կապած՝ պօղեդօվ մտան Թիֆլիսի բնակիչ Գեօրգիյ Օքրօպիրովի Կվալիձէի բնակարանը, վերցրին նրանից 400 ռուբ. փող, արծաթէ գօտի 50 ռուբ. արժողութեամբ, տղամարդի ոսկէ ժամացոյց 50 բուբլիանոց, 50 բուբ. ոսկէ մատանի ադամանդեայ քարով, 3 արծաթէ մեծ գդալ 4 բուբ., ապրճանակ 10 բուբ. արժողութեամբ։

—

Յունվարի 15-ին, առաւօտեան ժամը 4-ին 3-րդ քաղաքամասի գօրօդօվօյները հասցրին ոստիկանատուն 2 անձնաւորութիւնների գրամօֆոնը ձեռքին, որոնցից մէկը, իրանց ասելով, Թիֆլիսի բնակիչ Գաբրիէլ Իվանովն է, իսկ միւսը Բեսլեվի գիւղի բնակիչ Գիօրգի Գիգօեվ Դվալի, և յայտնեցին, որ այդ 2 անձնաւորութիւնները կոտրեցին Ձեգօտօվին պատկանող մուզիկալնի խանութը (Գօլօվինսկի պրօսպեկտ) բայց բռնվեցին յանցանքի տեղը. գողերը խոստովանվեցին, որ հանցաւորը իրանք են։ Այդ բանին ականատես է եղել ֆայէտօն № 118-ի կառապան Սերգէյ Ազանանովը։ Մեղաւորները դատի են ենթարկված։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Էքօ դը Պարի» ֆրանսիական թերթի Բերլինի թղթակիցը հեռագրում է. «Իմ անձնական տեղեկութիւններն թոյլ են տալիս ինձ հաստատել, որ բոլոր զինուորական շրջաններում Բեռլինում խօսում են միայն այն մասին, որ պատերազմ կը լինի Ֆրանսիայի հետ։ Ես այս հաղորդում եմ ձեզ իբրև փաստ և ոչ իբրև ենթադրութիւն։ Չէ կարելի մոլորութեան մէջ ձգել երկիրը այսպիսի ծանր պարագաներում։

—Հանրի Հուսսէ, նոյն լրագրի աշխատակիցը մի տեսակցութիւն է ունեցել հանրապետութեան նախագահ Էմիլ Լուբէի հետ, որի պաշտոնավարութեան ժամանակը լրանում է փետրվարի 4-ին (ն. տ.)։ Ահա տեղի ունեցած խօսակցութիւնը.

—Ահա, պարոն Նախագահ, մօտ է այս անգամ ձեր նախագահական եօթնամեակի «վախճանի ակիզբը»։

—Փառք Աստծոյ, ես այնպիսի անհամբերութեամբ սպասում եմ այն ժամանակին, երբ ես կը գնամ Դանտէի փողոցի իմ տունը։

—Կան սակայն մարդիկ, որոնք երդվում են, որ դուք կը ցանկանայիք այստեղ մնալ։ ենթարկվել այդ յարձակումներին և ապագայում։ Ես մասնում եմ նոր մարդկանց մասին և ախտում եմ նրանց, որոնք պէտք է կրեն այն, ինչ որ ես եմ կրել»։

—«Vorwaerts» սօցիալիստական լրագիրը 7 յունվարին (ն. տ.) լոյս տեսաւ կարմիր շրջանակով. նա հրճվում էր այն բանից, որ ունի հարիւր հազար բաժանորդ, մինչդեռ նախորդ տարին, նոյն ժամանակ, բաժանորդների թիւը 88,000 էր միայն։ Էականը բաժանորդագրութեան աճելը չէ, այլ այն որ սօցիալիստական կուսակցութիւնը և նրա յայտնի օրգանը՝ մարօկկեան հարցի վերաբերմամբ բանած իրանց դիրքի, Պրուսիայում ընտրողական սահմանափակ իրաւունքների դէմ մղած իրանց անդադար կռւի պատճառով՝ վերջերս բուռն յարձակումների առարկայ էին դարձել կոմս Բիւլօվի և պահպանողականների կողմից։ Կոմս Բիւլօվի սպառնական խօսքերը՝ բայխստագում, աւելի մեծ թւով բաժանորդներ են տուել սօցիալ-դեմօկրատական օրգանին։

—«Berliner Tageblatt»-ը հաղորդում է զինուորական մի խոշոր սկանդալի լուրը, որի համեմատ գերմանական բանակի մէջ տեղի է ունեցել գողութիւն, մեծ չափերով զէնքերի վաճառում, դաւաճանութիւն, որը տարածվում է համարեա ամբողջ Գերմանիայում։ Գործը բացվել է Պօզենում, գերմանական Լեհաստանում։ Բազմաթիւ ստորադասական օֆիցերներ, որոնք պատկանում են հետևակ զօրքի հինգ զօրաբանակների, ձերբակալվել են նոյն քաղաքում։ Նրանք մեղադրված են հրացաններ և փամփուշտներ ծախելու յանցանքով։ Նրանց բնակարաններում կատարված խուզարկութիւնները բաց արին մեծ քանակութեամբ գողացված զէնքերի գոյութիւնը։ Հարցաքննիչ դատաւորը, քննութեան ընթացքում աշխատեց պարզել, թէ ինչ էին անում այդ զէնքերը։ Եւ նրան աջողվեց ձերբակալել մի զինավաճառի, որը խոստովանվեց, թէ գնելիս է եղել այդ հրացանները և վաճառում մի ուրիշ զինավաճառի միջնորդութեամբ, որը նոյնպէս իսկոյն ձերբակալվեց։ Յիշեալ երկու մեղադրվածների մօտ գտնվել են բազմաթիւ հրացաններ՝ 1887 թ., այսինքն գերմանական ամենավերջին տիպի հրացանից, որը աշխատում էին սաստիկ գաղտնի պահել։ Զինավաճառների մօտ բռնված նամակները հաստատում են, որ այդ գողութիւնները կատարվում էին գերմանական ամբողջ բանակում, Կեօնիգսբերգի գարնիզօնից սկսած՝ մինչև Միւնխէնի և Մէցի գարնիզօնները։ Ըստ երեւոյթին ապացուցված է, որ 1898 թ. տիպի հրացանը ծախել են Ֆրանսիային և Ռուսաստանին։ Նոր խուզարկութիւնների պատճառով Բեռլինում կատարվեց մի քննութիւն, և գտան, որ ուրիշ գողութիւններ էլ կատարվել են, աւելի հին տիպի հրացանների, այսինքն 1873, 1883, և 1888 թ. տիպերի, համապատասխան փամփուշտներով։ Հին տեսակի այդ հրացանների վաճառումը միշտ արգելված է։ Գերմանական կառավարութիւնը չէր հանդուրժում մէկ ու կէս մարկով տալիս է այդ հրացաններից իւրաքանչիւրը հազար փամփուշտի հետ միայն նախկին զինուորականների Միութիւններին, բայց այն բացարձակ հրամանով, որ այդ հրացանները ուրիշին չը ծախվեն։ Այդ հին հրացաններից բաւական քանակութեամբ գտնվել է ռուս յեղափոխականների ձեռքում։ Կարծվում է, որ այդ հրացանների կարևոր մասը փչացնելուց յետոյ, գերմանական կառավարութիւնը ծախել էր նրանց իբրև երկաթեղէն իսկ զինավաճառներ նրանց վերանորոգել են։ Գողութեան այս գործը չափազանց մեծ յուզմունք է առաջացրել Գերմանիայում, մանաւանդ 1898 թ. վերջին տիպի հրացանի վաճառումը։ Քննութիւնը շարունակվում է։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

16 յունվարի

ՀՌՈՄ, յունվարի 14։ Լրագիրների ասելով, Պապը շուտով լեհերին երկրորդ նամակով, որի մէջ բացատրում է առաջի նամակի, որ գրված էր 1905 թ-ի հոկտեմբերի 30-ին, մի քանի կէտերը, որ անբաւականութիւն էր առաջացրել Լեհաստանում և հաւաստացնում է, որ չէր մտածում գրանով սահմանափակել ազգային կեանքը Լեհաստանում, ընդհակառակը ցանկանում էր պահպանել լեհերի աբիութիւնը և և ազգային կեանքի նրանց ձգտումները։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, յունվարի 14։ Լէվ Նիկօլաեւիչ Տօլստօյը վերջացնում է իր մի նոր աշխատութիւնը ժամանակակից կեանքից վերցրած՝ «Աշտարակաշինութիւն» վերնագրով։— Պետերբուրգ հասան Սիբիրի թափառական ազգութիւնների պատգամաւորութեան անդամները միջնորդելու Վիտտէին, որ թափառական կեանք վարելը արգելող օրէնքը փոփոխվի։ Բալտիական երկաթուղիների ինժեներներին պաշտօնապէս յայտարարված է, որ գործադուլին մասնակցողները արձակվում են պաշտօնից նոյեմբերի 15-ից։

ՌԻԳԱ, յունվարի 15։ Խուզարկութիւնները կարևոր հետևանքներ ունեցան։ Կալանաւորված են 30 հոգի մարտական կամաւորների անդամներից, ի թիւս նոցա երկու պարզալեւներ. բոլորն էլ լատիշներ են։ Նահանգի գաւառներում համարեա ամեն տեղ կարգը վերահաստատված է։ Գեներալ Օրլօվը մտնելով Ռիգային, եռասել գրաֆ Դրաբէի զօրախմբի մի մասը ուղարկեց Պակօվ։ Կուրլեանդիայի նահանգում հինգ ագիտատօրներ գրն դակահար են արված։ Էկսպեդիցիան եռանդով ու յաջողութեամբ է վերջանում։ Վեց հոգի ագիտատօրներից փախչելու փորձ անելիս սպանված են։

ՌԵՎԵԼ, յունվարի 14։ Նահանգում հեռախօսական հաղորդակցութիւնը վերականգնվում է։ Վնասները զօրքերն են ծածկում։

ՔՈՒԹԱՅՍ, յունվարի 14։ Գործադուլների միջոցներում յեղափոխական շարժումը արտայայտվում էր գաւառական վարչութիւնները կողոպտելով, պահակներին զինաթափ անելով, ժողովրդական միլիցիա կազմակերպելով։ Կվիրիլում և Բէլօգորում եղած զօրանոցները զինաթափ են արված։ Ազգաբնակութիւնը սպանել է մի սպայ և երկու զինուոր, երեք հոգի էլ վիրաւորված են։ Սօցիալ-դեմօկրատները յափշտակեցին գրամանից 100,000 բուբլի։ Յունվարի 8-ին եկան երկու զինուորական գնացքներ. երթևեկութիւնը վերսկսվեցաւ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, յուն. 14։ Բացվեց երրորդ պատգամաւորական համագումարի Մոսկվայի, Վարշավայի, Կիևի, Օդեսսայի, Խարկովի, Կազանի, Իրբեկի, Եկատերինոսլավի, Եաբօսլավլի, Տօմսկի բարձրագոյն դպրոցների ակադեմիական միութեան ներկայացուցիչներ վճռելու այն հարցը թէ կարելի է արդեօք բանալ համալսարանները ներկայ սեմեստրում։

ՏՈՄՍԿ, յունվարի 14։ Այսծես [illegible] բռզում՝ խնդրել Կայսրին մեղմացնելու Սևաստօպօլի նաւաստիների վիճակը և միջնորդել, որ վերացնվի Ռուսաստանում մահվան պատիժը։ Նոր քաղաքապետ Րէյնբօտը սկսեց իւր պաշտօնավարութիւնը։ Բոլոր միջնակարգ դպրոցներում ուսումը վերսկսվեցաւ։ Կազմակերպվել է մի նոր կուսակցութիւն՝ «Կենդրոնի կուսակցութիւն», որի ծրագիրը «հոկտեմբերի 17-ի միութեան» և «Սահմանադրական կուսակցութեան» մէջ տեղն է բռնում։

ՎԻԼՆԱ, 14 յունվարի։ «Հոկտեմբերի 17-ի կուսակցութիւնը» եռանդով սկսել է իւր նախընտրական ագիտացիան։

ՍՈՒՄԻ, յունվարի 14։ Քաղաքում նկատվում է կօնսերվատիվ վաճառականութեան նախընտրական աշխոյժ գործունէութիւն։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, յունվարի 15։ Պաշտօնական։ Կոմս Վիտտէին ուղարկած հեռագրի պատճէնը. «Բանակում և Վլադիվոստօկում բոլորովին խաղաղութիւն է տիրում։ Անկարգութիւններին մասնակցող նաւաստիները զինաթափ են արված. Միլիմանովի առողջութիւնը վերականգնում է»։

ԿԱԼՈՒԳԱ, յունվարի 15։ Լիխվին գաւառում մասնաւոր հողատէրերի անտառները գիւղացիները սկսել են կտրել, այդ պատճառով փոխ-նահանգապետը գնաց այնտեղ։ Ձերբակալված է 50 հօգուկ, և կալանաւորված են 30 հոգի խռովարարներից։

ԻՐԿՈՒՏՍԿ, 15 յունվարի։ Այսօր եկաւ առաջին գնացքը։

ՂԱՐԱՍՈՒԲԱԶԱՐ, 15 յունվարի։ Այստեղից մեկնեցին այն պատգամաւորները, որոնք պիտի մասնակցեն Պետերբուրգում կայանալիք մահմեդականների համառուսական ժողովին, որի նպատակն է՝ մշակել մուսուլմանների ընդհանուր քաղաքական պլատֆօրման։

ԲԵՆԴԵՐԻ, 15 յունվարի։ Տօլմաց գիւղի հասարակութիւնը որոշեց համայնական հողատիրութիւնը փոխարինել ծխային հողով—13000 դեսեատին։

ՕԴԵՍԱ, 15 յունվարի։ Գիւղացիների ինքնակամ՝ անտառներ կտրելը համարեա վերջացաւ։ Բերված են ստրաժնիկներ։ Խնայողական գանձարաններից դրամների դուրս հանելը վերջացաւ։

ՎԼԱԴԻՄԻՐ, 15 յունվարի։ Շատ վաճառականներ հրաժարվեցին մասնակցել վաճառա-արդիւնաբերական կուսակցութեանը և իրանց անուանեցին հոկտեմբերի 17-ի կուսակցութեան մասնակիցներ, որի կազմի մէջ մտան մօտ 200 վաճառականներ։ Խանութի ծառայողները գրվում են իրանց տէրերի ազդեցութեան տակ և այդ պատճառով համարվում են անյուսալի։ Նրանց ձայներով յոյս ունի օգտվել սահմանադրական-ռամկավարական կուսակցութիւնը։ Նոյն այդ երևոյթը նկատվում է և Օրէխովի և Շույսկի գաւառներում։

ԲԵՐԴԻՉԵՎ, 15 յունվարի։ Ձերբակալված են 50 երիտասարդ հրէաներ, որոնք սինագօգներում ցրում էին թռուցիկներ և հր աւէրում էին բօյկօտ սարքել Պետական Դումայի դէմ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 15 յունվարի։ Համառուսական մուսուլմանական առաջին համագումարի բացումը տեղի չունեցաւ՝ քաղաքապետի հրամանի պատճառով—որով ժողովը արգելվում է։

ՄԻՆՍԿ 15 յունվարի։ Երէկ, նահանգապետ Կուրլօվի տաճարից դուրս գալու ժամանակ ռումբ նետվեց, որը սակայն չը պայթեց։ Ռումբը դիպաւ նահանգապետի գլխին և ընկաւ նրա ոտքերի մօտ։ Միաժամանակ մի կին 6 անգամ ատրճանակ արձակեց ոստիկանապետ Նօրօվի վրա։ Ոստիկանապետը անվնաս է։ Վիրաւորված են մի նամակատար և մի զինուոր։ Չարագործ մարդը և կինը ձերբակալված են. նրանց խիստ ծեծեց ամբոխը նրանք հրաժարվում են խոստովանել։ Նահանգապետը ստացաւ մեծ քանակութեամբ շնորհաւորութիւններ։

ԲԱԹՈՒՄ, 15 յունվարի։ Գեներալ նահանգապետի հրամանով վերսկսվում է ուսումը գիմնազիաներում։ Սկզբում կը հալածվեն ուսանողների կոլլեկտիվ պահանջները, աշակերտական խմբումները և խմբակցութիւնները։— Երկու ականաւոր և «Դուինա» նաւը ծառայում են որպէս ծովափեայ հսկիչներ։

ՊԵՏԻԳՈՐՍԿ, 15 յունվ. Ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետը յայտարարում է շրջանային իշխանութիւններին, որ գիւղացիների ուրիշի հողերին և անտառներին ձեռնամուխ լինելը, կողոպտումները, բանւորների ինքնակամ հրաժարվելը աշխատանքից, իշխանութիւններին դիմադրելը—կը ճնշվեն անխնայ կերպով։

ՀԱՄԲՈՒՐԳ, 15 յունվարի։ (Վոլֆ)։ Գործադուլ արին նաւերի վրա ածուխ բեռնողները, որոնք շաբաթական շարունակ ճանապարհ են կտրում հուլլից մինչև Համբուրգ. նրանց պահանջն է օրավարձի աւելացումը։

ՏՕԿԻՕ, 15 յունվարի։ (Րէյտէր)։ Ֆինանսական մինիստրութիւնը առաջարկեց պարլամէնտին զինուորական ծախսերի հաշիւը։ Միսված է մինչև 1905 թ. սեպտեմբեր ամիսը —զօրքի համար 990 միլիօն իէն, նաւատորմիղի վրա՝ 180 միլիօն իէն։ Ծախքերի մեծ մասը արված է՝ զօրքի ուտելիքների համար—280 միլիօն, զէնքի համար՝ 170 միլիօն, շորի՝ 140 միլիօն։

ՊԱՋԳՈՐՈԴ, 15 յունվ. Ձէմստվային վարչութեան շարունակ դիմումներ են լինում գիւղական համայնքներից հողի գնման մասին գիւղացիական բանկի օգնութեամբ։ Լօզօվայա կայարանը փակված է հացի ապրանքների ընդունելութեան համար։

ՍՕՖԻԱ, 15 յունվարի։ Ի պատասխան Թիւրքական նոտային, որը պահանջում էր ոչնչացնել սերբօ-բուլղարական մաքսային դաշինքը, Բուլղարիան յայտարարում է, որ ինքը, որպէս անկախ մի երկիր, իրաւունք ունի նոյնպէս կապել այնպիսի դաշինքներ, որոնք շահաւէտ են երկրի տնտեսական և քաղաքական շահերի տեսակէտից։ Մաքսային դաշինքը աւելի շատ օգտակար է հէնց Թիւրքիայի համար, որը ամեն կերպ պէտք է աշխատէ նպաստելու այն ամենին, որ բղխնակ է ամրապնդելու խաղաղութիւնը Բալկանեան թերակղզու վրա։ Երէկ Փիլիպօպոլում, Րուշչուկում, և Վառնայում վաճառականների և արդիւնաբերողների ժողով կայացաւ, որոնք ուղարկեցին համակրական հեռագիրներ Բէլգրադ՝ մաքսային վէճի առթիւ որ ծագել է Սերբիայի և Ավստրիայի երեսոյթին ամեն տեսակ խօսստումներ տալով Սերբիային։

ՊԱՐԻԶ, 16 յունվ։ Վերջին ժամանակներս մի քանի ֆինանսիստներ կարծիք էին յայտնում, որ Ռուսաստանը կարող էր խուսափել ֆինանսական դժվարութիւններից պարտքերը յետաձգելով։ «Տան» լրագիրը եռանդուն կերպով բողոքում է այդ տեսակ միջոցների դէմ, այդ բանը Ռուսաստանի վերաբերմամբ անգործադրելի, իբրև մի մեծ պետութեան, որի ֆինանսական դժուարութիւնները է կրում զուտ ժամանակաւոր բնաւորութեամբ։ Պարտքերի յետաձգումը վարկաբեկ կանէր Ռուսաստանին։ Ֆրանսիայի շահը պահանջում է, որ նա դէմ լինի այդ միջոցներին, և աշխատէ ուրիշ միջոցներով օգնել իր դաշնակցին։ «Տան»-ը մատնացոյց է անում այն կարևոր նշանակութեան վրա, որ կունենայ ֆինանսական շրջանների համար կառավարչական հաղորդագրութիւնները Պետական Դումայի մասին, որ ստանում է կօնտրօլի իրաւունք երկրի ֆինանսների վրա։

ՊԱՐԻԶ, 16 յունվ։ (Հաւաս) Բանւորական իրաւունքների պաշտպանութեան ընդհանուր կենտրոնական կօմիտէի հրաւիրած ժողովում, 4000 հոգու ներկայութեամբ ընդունվեց հետևեալ որոշումը, առաջարկել պարլամէնտին մինչև մարտի 15-ը բացատրութիւն տալ ժողովի ցանկութեանը բանւորական սինդիկատների մասին եղած օրէնքները ընդարձակելու։ Մի և նոյն նպատակով գաւառներում էլ ժողովներ են գումարվել և որոշումներ կայացվել։

ԿՕՊԵՆՀԱԳԵՆ, 16 յունվ։ Դանիական Քրիստեան IX թագաւորը առաւօտեան ունկնդրութեան ժամանակ իրան վատ զգաց և պառկեց հանգստանալու մինչև նախաճաշ։ Յետոյ ժամը 3-ի մօտ Մարիա Ֆէօդօրովնա Կայսրուհին այցելեց օգոստափառ հիւանդին և կանչեց արքայական ընտանիքին։ Թագաւորը հանգիստ կերպով վախճանվեց ժամի 3 և 40 ր. ցերեկը։

ՕԴԵՍԱ, 16 յունվ։ Լէյտենանտ Շմիդտի գործը կը քննվի Օչակօվի բերդի բնակարանում փետրվարի սկզբներում։

ՍԱՄԱՐԱ, 16 յունվ։ Կայացաւ սահմանադրական-դեմօկրատների նահանգական ժողովը։ Ընտրված է 30 հոգուց բաղկացած մի կօմիտէ և հաստատված է կօնստիտուցիան։ Վիճաբանութեան ենթարկվեցաւ գլխաւորապէս ագրարական հարցը։ Ժողովը այդ հարցի մասին յանձնարարեց կօմիտէին նիւթեր ժողովելու։

ԵԱՐՕՍԼԱՎԼ 16 յունվ։ «Հոկտեմբերի 17-ի միութեան» այստեղի բաժանմունքը հաղորդեց իր որոշումը ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին և այստեղի միջնակարգ դպրոցների վարչութիւններին, ուր ասում է, որ մանկավարժական խումբը պարտաւոր է ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնել վերականգնելու ուսումնարաններում խանգարված կարգը և սանձահարելու աշակերտներին, որոնք իրանց վարք ու բարքով զրկում են դպրոցն իր գժուար պարտականութիւնը կատարելու։

ՉԻՍՏՕՊՕԼ, 16 յունվ։ Երէկ այստեղ տեղի ունեցաւ առևտրականների միութեան ժողովը։ Ներկայ եղողները գլխաւորապէս վաճառականներ էին։ Ներկայ էր իսպրավնիկը։

ԲՕՐԻՍՕՎ, 16 յունվ։ Կայացաւ առաջի նիստը այն յանձնաժողովի, որը կազմված էր նոյեմբերի 3-ին մանիֆեստի հիման վրա գիւղական բանկերի միջոցով գիւղացիների գնած հողերի գնահատութեան գործի համար։ Հարց է յարուցված հողագները պակսեցնելու համար։ Հողատէրերը 57 դեսեատինից աւելի հողերը առաջարկել են վաճառելու։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻ ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ,

որ վկայէ հաշուապահութիւն և կարող է նոյնպէս պարապել փոքր երեխաների հետ հայերէն, որոնում է համապատասխան պաշտօն։ Հասցէն՝ Орловская ул., № 11, кв. Гукасова.
1—2

Հ Ր Ա Ւ Է Ր

Վանքի առաջ եկեղեցու ծխականները շաբաթ օրը, ամսիս 18-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին, երկրորդ անգամ հրաւիրվում են ժողովի, ընտրելու երեք լիազօրներ, որոնք ընտրելու են բոլոր եկեղեցիների ընդհանուր ժողովում չորս պատգամաւոր՝ մասնակցելու Փոխարքայի դիւանատան կից գումարվելիք խորհրդակցութեան, որի նպատակն է միջոցներ ձեռնարկել դադարեցնելու հայ-թիւրքական ընդհարումը։

ԷԼԵԿՏՐՕ-ԲՈՒԺԱԿԱՆ ԿԱԲԻՆԷՏ

Բժիշկ Միքայէլ Գէդէվանովի

Ջղային հիւանդների ընդունելութիւնը Առաւօտեան ժամի 12-ից մինչև 1-ը, Երեկոյեան ժամի 6-ից—7-ը, Կօրգանովսկայա փող. № 20 Վերայում։ Սեփական տ., տելէֆօն № 791։ (տ. օ.) 47—150

Բ Ժ Ի Շ Կ

Լևոն Օհանջանեան

Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների։ Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ։ Կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.։ Հասցէն անկիւն Գօլօվինսկի պրօսպեկտի և Կազբեկսկայա փողոցի, տան Թամամշեանի։ Մուտքը Կազբեկսկի փողոցից № 2, (տ. օ.) 73—300

Մի նոյ երիտասարդ

խնդրում է պաշտօն ուսուցչի, հաշուապահի գանձապահի և այլ յարմար գործեր. կարող է գնալ և ուրիշ քաղաք կամ գիւղ։ Կարող է երկար ժամանակ հաշուապահի պաշտօն և ունի վկայականներ։ Դիմել՝ Сергѣевская ул. Правленіе Тифл. Нефтепромышл. Т-ва Бабаянцу։ (տ. օր.) 2—3

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութեան

Թիֆլիսի քաղաքի բոլոր տանտէրերը, տների կառավարիչները ու կապալառուները (համաձայն ժամանակաւոր ընդհանուր-նահանգապետ գեներալ-մայոր Ալիխանովի պարտադիր կանոնների, հրատարակված այս յունվարի 5-ին) պարտաւոր են մինչև այս յունվարի 20-ը վարձել դռնապաններ, որոնք պէտք է ենթարկվեն այն հրահանգներին, որ մշակել է Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը և որ պէտք է ներկայացվեն Թիֆլիսի պ.պ. նահանգապետների հաստատութեան։ Փոքր և միմեանց կից տների տէրերը, որոնց հարկաւոր կը լինի միանալ՝ միասին վարձելու մի ընդհանուր դռնապան, թող բարեհաճեն բացատրութիւնների համար դիմել Քաղաքային Վարչութեան ընտրած քաղաքամասային լիազօրներին, որոնց ցուցակը տես ներքևում։ Դռնապանների համար նշաններ ստանալու համար տանտէրերը պէտք է դիմեն քաղաքային Վարչութեան, որը այս օրերս առանձին կը յայտարարէ այդ նշանների տալու ժամանակի մասին։

Տանտէրերը վարձված դռնապաններին պէտք է տանեն քաղաքամասային նոյն լիազօրների մօտ՝ վարչութեան գրքերում ցուցակագրելու համար։

ՔԱՂԱՔԱՄԱՍԵՐԻ ԼԻԱԶՕՐՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿԸ

1 ք. մ. Աթարեկօվ (Գրիբօյեդօվսկայա, № 23)
2 ք. մ. Դերզիբաշեվ (Սուդեբնայա, № 34)
3 ք. մ. Մելիք-Բախտամեան (կաթնատուն, Պուշկինսկայա փողոց)
4 ք. մ. Մարգարօվ (Գանօվսկայա № 23)
5 ք. մ. Սահաթճաղօվ (Երևանյա հրապարակ, № 1)
6 ք. մ. Եղիգարօվ Հուսէյն-բէկ (Վօրօնցօվսկայա, սեփ. տ. և Վարդանեանց, Ադելխանովի գործարան)
7 ք. մ. բժ. Իզիթեան (Հալաբար, քաղաքային հիւանդանոց)
8 ք. մ. Տօլիձէ (Փօնչարնայա փող.)
9 ք. մ. Աբրահամեան (Նիկօլայեվսկայա, սեփ. տ.) և Մամուլօվ (Բազեդժայա, սեփ. տ.)
10 ք. մ. Բրօն-Ֆօն-Բրեններ (Միխայլօվսկայա, № 61)
Նախալօվկա, Խեչօ Խօջայեվ («Նախալօվկա») 1—1

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1906 ГОДЪ

НА ГАЗЕТУ

Тифлисскій Листокъ.

XXIX годъ изданія.

[illegible]

ПОДЪ НОВОЙ РЕДАКЦІЕЙ

[illegible] будетъ проводить на страницахъ «Тифлисскаго Листка» идею наиболѣе широкаго осуществленія въ политико-государственной жизни всей Россіи демократическаго, представительнаго образа правленія. Но своей ближайшей задачей новая редакція ставитъ служеніе интересамъ Закавказья и всѣхъ его народностей. Признавая за каждой изъ нихъ неотъемлемое право на всестороннее культурно-національное самоопредѣленіе, „Т. Л." будетъ настаивать на организаціи общекавказскаго самоуправленія съ представительнымъ всенароднымъ сеймомъ въ составѣ выборныхъ делегатовъ отъ разноплеменнаго населенія края, неразрывно связаннаго съ Россіей общегосударственными установленіями и законами.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА.

Съ доставкой въ Тифлисѣ:	Съ перес. въ другіе города:	Съ пересылкой заграницу:
На 12 м.—5 р., на 11 м.—4 р. 75 к., на 10 м.—4 р. 50 к., на 9 м.—4 р. 25 к., на 8 м.—4 р., на 7 м.—3 р. 50 к., на 6 м.—3 р., на 5 м.—2 р. 50 к., на 4 м.—2 р. 25 к., на 3 м.—1 р. 75 к., на 2 м.—1 р. 50 к., на 1 м.—75 к.	На 12 м.—7 р., на 11 м.—6 р. 50 к., на 10 м.—6 р., на 9 м.—5 р. 50 к., на 8 м.—5 р., на 7 м.—4 р. 50 к., на 6 м.—4 р., на 5 м.—3 р. 50 к., на 4 м.—3 р., на 3 м.—2 р. 50 к., на 2 м.—2 р., на 1 м.—1 р.	На 12 м.—12 р., на 11 м.—11 р., на 10 м.—10 р., на 9 м.—9 р., на 8 м.—8 р., на 7 м.—7 р., на 6 м.—6 р., на 5 м.—5 р., на 4 м.—4 р., на 3 м.—3 руб. 50 коп., на 2 м.—2 р. 50 к., на 1 м.—1 р. 50 коп.

ПОДПИСКА ПРИНИМАЕТСЯ на любой срокъ, но только съ 1 числа каждаго мѣсяца, исключительно въ конторѣ изданія, Головинскій проспектъ, № 15.

ПЛАТА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: Для Закавказья за мѣсто, занимаемое строкой петита, передъ текстомъ—10 коп. и послѣ текста—5 коп. Извѣщеніе о зрѣлищахъ печатаются на первой страницѣ по 20 коп. за строку и на 4—по 10 коп. За объявленія въ справочномъ отдѣлѣ взимается по 8 коп. за строку. Объявленія внѣ предѣловъ Закавказья принимаются исключительно въ центральной конторѣ торговаго дома Л. и Э. Метцль и К-о въ Москвѣ, Мясницкая, д. Сытова и въ отдѣленіяхъ его—въ С.-Петербургѣ, Большая-Морская, № 11; въ Варшавѣ, Краковское предмѣстье, № 53, по 24 к.—передъ текстомъ и 12 коп. послѣ текста. 1—3